

SANACIJA /M₂, K₁, E₁₂/

Isključivo sanacija
stare zgrade sa-
čuvanje i sanacija in-
frastruktura

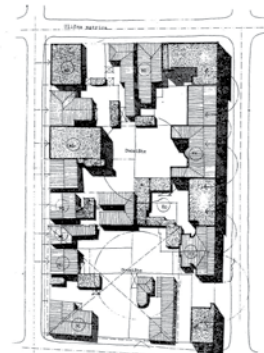
Minimale dodatne ak-
tivnosti i intervencije

REVITALIZACIJA /M₂₃, K₂, E₁₂/

Rekonstrukcija zgrade
sačuvanje i sanacija in-
frastruktura

Rekonstrukcija zgrade
sačuvanje i sanacija in-
frastruktura

REKONSTRUKCIJA /M₀, K₀, E₁/

Isključivo rekonstrukcija
zgrade sačuvanje i sanacija in-
frastruktura

Isključivo rekonstrukcija
zgrade sačuvanje i sanacija in-
frastruktura

obnova beograda

60 ГОДИНА ПРОСТОР - ВРЕМЕ БОРИСЛАВА БАТЕ СТОЈКОВА

Удружење архитеката Србије

RESTAURACIJA /K₄, M₀₁₄, E₁₁₃/

Isključivo rekonstrukcija
zgrade sačuvanje i sanacija in-
frastruktura

Isključivo rekonstrukcija
zgrade sačuvanje i sanacija in-
frastruktura

ADAPTACIJA /M₄, K₀, E₂₃/

Isključivo rekonstrukcija
zgrade sačuvanje i sanacija in-
frastruktura

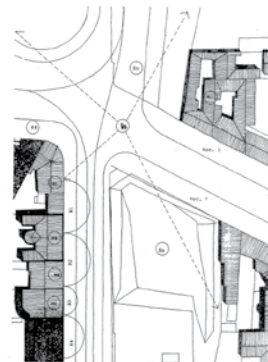
Isključivo rekonstrukcija
zgrade sačuvanje i sanacija in-
frastruktura

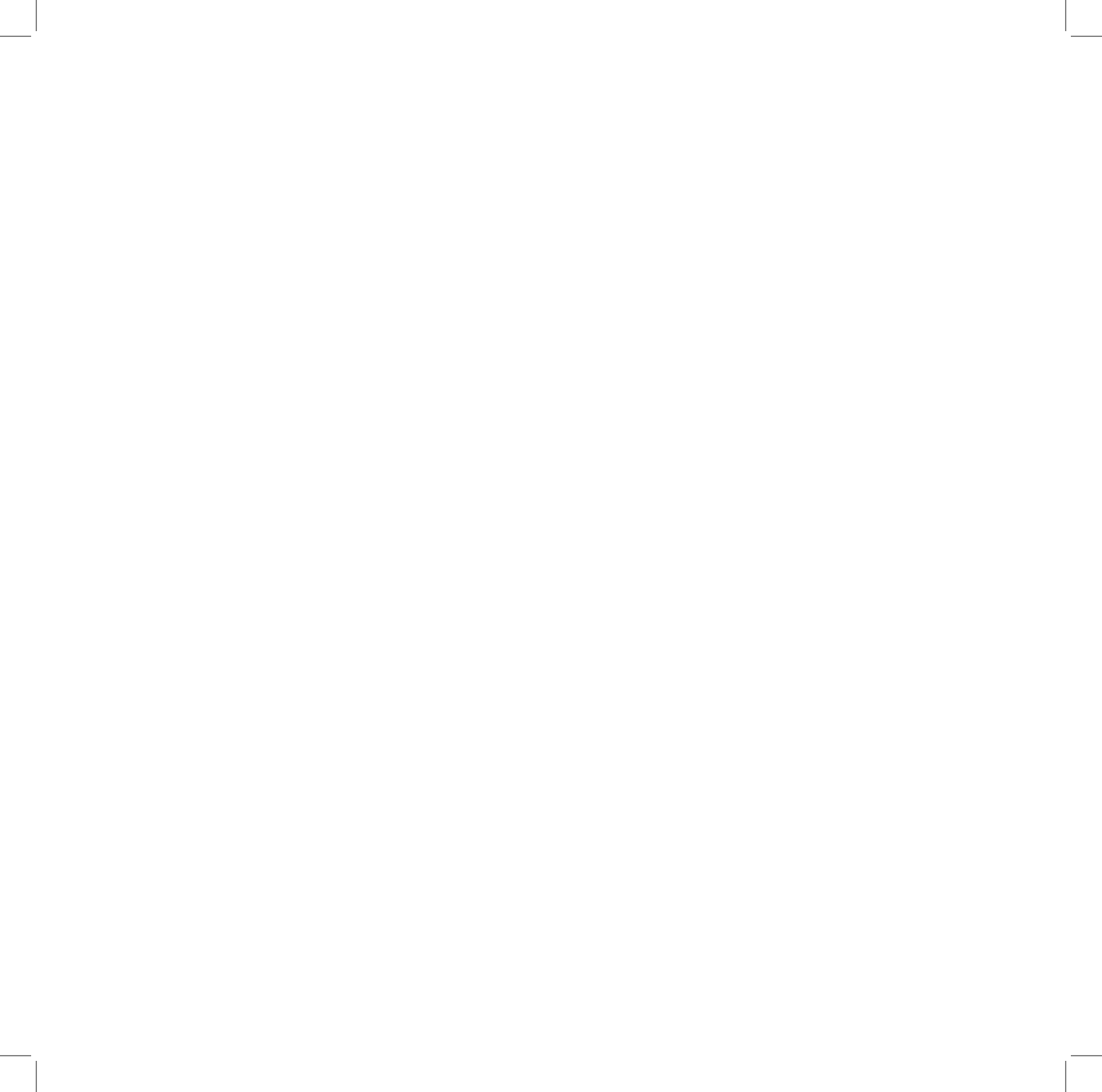

REHABILITACIJA /M₂₃, K₃, E₂₃/

Isključivo rekonstrukcija
zgrade sačuvanje i sanacija in-
frastruktura

Isključivo rekonstrukcija
zgrade sačuvanje i sanacija in-
frastruktura

Удружења архитеката Србије, Union of Architects of Serbia

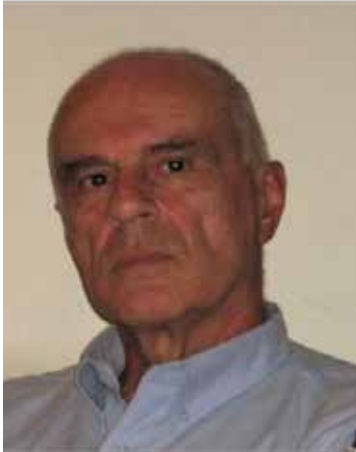
60 ГОДИНА

ПРОСТОР - ВРЕМЕ

БОРИСЛАВА БАТЕ СТОЈКОВА

РЕТРОСПЕКТИВНА ИЗЛОЖБА АРХИТЕКТЕ БОРИСЛАВА БАТЕ
СТОЈКОВА ПОВОДОМ ВЕЛИКЕ НАГРАДЕ АРХИТЕКТУРЕ
УДРУЖЕЊА АРХИТЕКАТА СРБИЈЕ ЗА ЖИВОТНО ДЕЛО

Београд, октобар 2025.

проф. др. БОРИСЛАВ СТОЈКОВ, дипл.инг.арх, МСЦ урб.

ДАТУМ И МЕСТО РОЂЕЊА:

17.10.1941. године, Београд, Југославија

ОБРАЗОВАЊЕ:

Основна школа (1947-51) и Класична гимназија у Сарајеву (1951-59)

Прве три године завршио на Архитектонском факултету у Сарајеву

Наставио и дипломирао 1964. године на Архитектонском факултету у Београду.

Магистрирао на Архитектонском факултету у Београду на тему: «Улога инфраструктуре у развоју града», 1974. године.

Докторирао на Архитектонском факултету у Сарајеву на тему: «Генерални урбанистички план, искуства и могућности», 1990. године.

Специјализације:

- Special Program for Urban and Regional Studies - SPURS, MIT, Kembridž, SAD (1970-1971).
- Регионално планирање Лондон-Единбург-Глазгов (1974),
- Регионално планирање V.B.B. Гетеборг, Шведска (1975)

М. I. T. Alumnus (1995 -)

НАУЧНО ЗВАЊЕ:

Редовни професор на Географском факултету Универзитета у Београду

Редовни члан Академије инжењерских наука Србије (од 2006)

РАДНА БИОГРАФИЈА

Институт за архитектуру и урбанизам Србије – асистент проф. Зрнића (1965-1968)

Урбанистички завод Београда (1968-1972)

Завод за планирање развоја града Београда, (1972-1981), директор сектора за ДУП (1975-1980).

Инвест-биро (од 1981), директор ОУР за урбанизам и пројектовање (1984-1988).

Југославија-публик, директор Сектора за производњу (1988-1990)

Главни и одговорни уредник часописа Архитектура и урбанизам од бр. 96 до бр. 100 (1986-89)

ИАУС директор сектора за урбанизам (1990- 2000 са прекидима)

Помоћник министра за урбанизам Србије (1990 - 1992)

Директор Агенције за смештај избеглица у Србији (1992 - 1993)

Професор на Географском факултету у Београду (1994-2009, у пензији), редован професор од 2002.

Управник Института за просторно планирање на Географском факултету (2000-2008)

Председник Већа научних области грађевинско-урбанистичких наука на Универзитету у Београду, 2007-2009

Директор Републичке агенције за просторно планирање Србије 2008-2012

ЧЛАНСТВА:

Преко 60 функција као председник или члан научних и стручних институција и асоцијација. Посебно значајне:

Председник Друштва архитеката Београда (1984-1986)

Члан Председништва Савеза архитеката Југославије (1985-1992)

Председник Комисије за односе САЈ са иностранством (1985-)

Председник Удружења урбаниста Србије (1995 - 1999)

Члан Председништва Асоцијације просторних планера Србије (2004-)

Редовни члан Академија инжењерских наука Србије (2006 –)

Председник Већа научних области грађевинско-урбанистичких наука на Универзитету у Београду, (2007-2009)

Члан Удружења новинара Србије (од 2018)

МЕЂУНАРОДНИ АНГАЖМАН:

Заменик члана Савета Међународне уније архитеката UIA (1985-1990)

Члан Комисије UIA за питање заштите и унапређења професије (1985-1990).

Члан Међународног жирија за Златну медаљу и остале награде UIA (1985-1987).

Иницијатор и професионални саветник жирија Међународног конкурса под патронатом UIA, за унапређење урбане структуре Новог Београда (1985-1986).

Придружени члан Америчке асоцијације планера (1997 -)

Члан радног тима за Стратегију просторног развоја CIJI Evrope - VISION PLANET (1998 -)

Члан експертског тима за просторно планирање CADSES (1998 -)

Члан координационог одбора за пројекат ESTIA и координатор за Србију (1999 - 2000)

Члан Steering Committee за програм INTERREG IIIC-Zone East (2002-)

Члан Monitoring Committee за програм INTERREG IIIC-Zone East (2002-)

Члан и председник Science Advising Committee Academia Danubiana, Bodenkultur Universität, Беч (2003-)

Члан радног тима за пројекат PLANET CENSE (Metropolitan Networking in CESEE)-INTERREG IIIB (2005-2006)

Гостујући професор на Тршћанском универзитету (2002-2006), Техничком универзитету у Бечу, и OIER институту у Дрездену

НАУЧНИ РАДОВИ

Преко 200 научних радова и радова са научним особинама (монографије, зборници, чланци, и др) објављених у Србији, Југославији, Европи од којих су посебно значајни:

Научни радови рађени након специјализације на MIT којима којима се предлагало унапређење урбанистичког планирања у Београду и Србији

Научни радови око актуелних тема урбанизма

Научни радови са темом обнове градова у Србији

4 студије о обнови градова Србије и Русије рађене за ИАУС у сарадњи са арх. Владимиром Беоусовим и Руском академијом архитектуре

Серија књига и чланака о актуелним идејама одрживог развоја рађених у сарадњи са научним институцијама из Трста, Беча, Дрездена, Братиславе

Чланци из области урбанизма, просторног планирања И архитектуре

46 књига, монографија и зборника из области урбанизма, архитектуре и просторног планирања (као аутор или аутор/уредник)

СТРУЧНИ РАДОВИ

У области просторног планирања 40 радова, од којих су најзначајнији:

Регионални просторни планови Београда (Урбанистички завод Београда: 1975 (прва фаза), 2003 и 2012)

Просторни план Србије 2010-2020 (Агенција за просторно планирање РС, са ИАУС и Географским факултетом, 2010)

Просторни планови општина Суботица (Географски факултет УБ, 2006), Кладово (xxx 2008), Смедерево (xxx 2007), Лесковац (Агенција за просторно планирање РС, 2012)

Из области урбанизма и архитектуре, преко 80 стручних радова од којих се истичу.

Генерални план Београда, Урбанистички завод Београда, 1972,

Генерални план Приштине, ИАУС, 1996,

Генерални план Призрена, ИАУС, 1998,

Серија ДУ планова, урбанистички пројекти, анализе, студије,

Архитектонски пројекти (гаража у Масарику, Инвест биро 1985, црква “Св. Јована” на Косову, ИАУС, 1998

мост у Приштини, ИАУС, 1998)

КОНКУРСИ

Учешће на 15 конкурса, од којих 7 првих награда, 2 друге награде (једна у Пољској), итд

НАГРАДЕ

Добитник 23 награде од који су најзначајније:

Октобарска награда Обреновца 1974,

Повеља Министарства за културу Пољске, (1981),

Награда Удружења урбаниста Србије «Емилијан Јосимовић» за животно дело 2000. године,

Награда за животно дело Асоцијације просторних планера Србије, 2008. године,

Велика награда архитектуре Удружења архитеката Србије за животно дело, 2023.године,

7 првих награда Удружења урбаниста Србије на Салону урбанизма, итд

ИЗЛОЖБЕ

Учешће на 22 изложбе у Србији и иностранству, од којих су 7 ауторске.

(комплетна радна биографија је на:

<https://www.u-a-s.rs/item/648-velika-nagrada-arhitecture-za-zivotno-delo-udruzenja-arhitekata-srbije.html>)

ЈА И МОЈИХ 60 ГОДИНА РАДА

Текст објављен у билтену MIT септембра 2025.

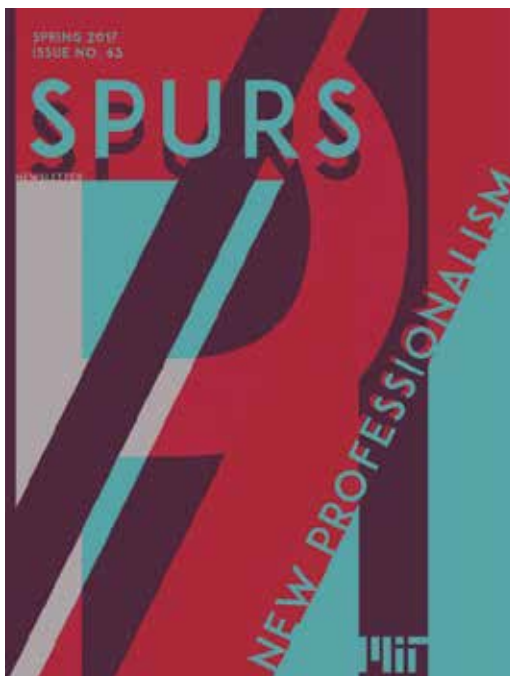

За вас који ово читате, 60 година професионалног рада звучи као дуго време. За мене који сам био професионално ангажован 60 година време је пролетело. Из овога могу да помислим да време не постоји већ да је то људска ментална творевина прилагођена субјективном осећају а одређена објективним мерама (векови, године, дани, сати, итд). Конкретне активности и дешавања меримо тим мерама али и по осећају; што је за вас дуго и споро за мене је кратко и брзо. И једно и друго називамо време, а све се одвија и дешава у безграничном, немерљивом простору и служи човековом разуму да се у њему оријентише. Тако је прошло и ових 60 година које су прошле препуне мојих професионалних активности које још увек трају, од протеклих 60 година до краће будућности. Не бих о овоме размишљао на овај начин да ових дана нисам добио Велику награду у области архитектуре Србије за животно дело, коју ми је доделило Удружење архитеката Србије. Време за мене лети када се сетим да сам исту награду добио и за животно дело из области урбанистичког планирања од Удружења урбаниста Србије 1998, и из области просторног планирања од Асоцијације просторних планера Србије 2008. Све ово је повезано мојим радом у три професионалне области (архитектура, урбанизам, просторно планирање) у времену које је по мом осећају пролетело, али и оним што се константно и привидно споро одвија, и на чему се мој рад заснива.

То је пре свега потекло од мога академског образовања на Архитектонском факултету Универзитета у Београду где сам стекао диплому инжењера архитектуре и магистра урбанизма, и на Универзитету у Сарајеву где сам докторирао са темом урбанизма. Ово је био темељ моје професионалне едукације која је под срећним околностима настављена специјализацијом из области урбанистичког и регионалног планирања на MIT SPURS програму 1970/71. Тамо сам био упућен у току израде Генералног урбанистичког плана Београда 2000, како бих проучио могућност континуалног уместо ad hoc урбанистичког планирања. У наставку, преко OECD програма упућен сам на практично усавршавање регионалног планирања у Велику Британију и Шведску (1974-75), пратећи израду регионалних планова Југоисточне Енглеске и Јужне Шведске, поредећи све са стеченим теоретским знањем на MIT SPURS. По повратку у Београд стечено знање ми је омогућило да добијем статус руководиоца израде Просторног плана

региона Београд (1974/75) као првог просторног (регионалног) плана у Југославији. У наставку моје професионалне каријере руководио сам израдом најзначајнијих урбанистичких планова у Србији до 1991. Истовремено сам се бавио научним радом за унапређење урбанистичког планирања у Београду и Србији преко бројних научних пројеката од којих је највећи био усмерен на систем урбанистичког планирања и посебно на обнову Београда и других градова у Србији. У сарадњи са водећим теоретичарима архитектуре из Руске академије архитектуре (Проф. Др. Владимир Белоусов ет ал) објавио сам 4 књиге радећи истовремено и на низу пројеката обнове Београда. Ово се преклопило са израдом Просторног плана Србије током 1990, а просторно планирање је касније прерасло у моју основну преокупацију. Крајем 20. века позван сам од министарства у Немачкој да се прикључим тиму на изради Стратегије просторног развоја Централне и Југоисточне Европе (Vision Planet), а после тога у израду неколико значајних европских стратегија просторног развоја овог дела Европе (Planet Cense, ESPON, Danube Space Strategy, итд). Осим тога за моју професионалну каријеру је било значајно укључење у академски рад на универзитету у Београду и повремено на другим универзитетима у Европи (Трст, Беч, Дрезден, Братислава). Велики број мојих научних радова и публикација, редовно учешће на научним скуповима по Србији и Европи уз друге научне и едукативне активности биле су доказ мог успешног научног рада.

Академским радом као професор на Универзитету у Београду бавио сам се од 1994. до 2009. када сам пензионисан. Истовремено, а и након тога, руководио сам израдом великих просторних планова у Србији и иностранству (Просторни план региона Београда 2004 и 2012, и других већих градова у Србији, Просторни план Србије 2010-2020, Просторни план Републике Српске 2015-2025, и други). Истовремено сам радио на бројним научним студијама и објављивао низ књига из области урбанизма и стратешког просторног планирања. Ту се нисам зауставио до данас, радећи паралелно и на великим пројектима и на научном раду, а уз то у последње време и активизмом у области унапређења друштвеног система у Србији, не са политичког већ са стручног становишта. Мој необично велики CV показује да се, од основног школовања и стручног усавршавања па до личног образовања, мој рад до данас одвија по формули *carpe diem*. Када све саберем и одузmem остаје ми да се питам: да ли је све у мојој едукацији имало исти значај и утицај на мој рад и успешност резултата рада доказану бројним великим и мањим наградама у Србији где сам се родио и школовао? Осим тога питам се: зашто се мој цео професионални рад одвијао у три области: архитектура, урбанизам, просторно (стратешко) планирање? Мислим да је за то од посебног значаја чињеница да сам цео професионални опус заснивао на паралелном теоретском и практичном раду. Напокон питање: да ли је све то било резултат мог личног интересовања и подстицаја, или је је било резултат неких спољних сила које су ме судбински водиле кроз живот? Сигуран сам да је та судбинска спољња сила била моја специјализација на MIT SPURS чији се трагови могу да примете у свим мојим теоретским и практичним радовима од 1972. до данас. Више-димензионални програм са SPURS обухватао је све теме од значаја за мој будући рад: архитектуру са великим именом Kevin Lynch за тему урбане структуре и морфологије што сам касније примењивао код архитектонских пројеката, урбанизам са John Turner за тему *continous comprehensive* урбанистичко планирање што сам примењивао код

MIT 1970/71

MIT 2018

дефинисања урбанистичке политике у Београду и Србији, регионални развој у земљама у развоју са фасцинантним Lloyd Rodwin чију сам идеју уносио у концепте регионалних планова у Србији и Европи, инфраструктуру у земљама у развоју са великим именом Ralph Gakenheimer чија сам објашњења користио код израде магистарског рада 1975, а који се и данас користи као уџбеник, за социјалне проблеме фавела у Латинској Америци са Lisa Peattie, што ми је помагало код решавања проблема сиротињских насеља у Србији, итд. Најдубљи траг у мојој свести оставио је маестрални кибернетичар Jay Wright Forrester (са Dennis Meadows и другима), са његовом теоријом и методологијом контроле и праћења сценарија могућег развоја динамичних система (град, регион, Свет). Оно што сам од њега чуо и научио касније сам уносио у моје најзначајније радове јер сам то оцењивао као најпоузданији модел код планирања будућег развоја региона и држава. Доказ је да се и поред повремених критика овај модел и данас оцењује као веома поуздан па га уносим у моје теоретске радове о одрживом развоју.

Велику вредност је представљао начин презентације ових великих имена, са равноправном, сталном и динамичном дискусијом уместо крутог класичног предавања и тумачења. Сви смо у томе учествовали и све памтили. Само ово што сам набројао с једне стране и 60 година моје теорије и праксе с друге оправдава мој напред наведени утисак о дужем или краћем времену, али ме и наводи на идеју да време односно моје професионалне активности у немерљивом простору зауставим. Остало би само место за мале приватне активности (музика, сликање, писање) које се не бележе и не мере временом.

Златни пресек: позориште у Елуду (горе) и деградирала зграда у истом месту (доле)

Писмо из Каира Тријумф блата над бетоном

Поводом доделе Златне медаље за архит.
Хасану Фатију

Цигла у зиду

Иако је индустријска ера, поготовито ера нових технологија и материјала, била потиснула опекарску архитектуру, широм све опека у свом елементарном облику и природном саставу примењена на фасади зграде данас поново

ПОПТИНКА

Културна моћ архитекте

За разлику од светских познатих архитеката, Ричарда Росера, Жана Нувела, Нормана Фостера и других, који су пројекте сличних тржних центара урадили под притиском инвеститора да решења буду усмерена ка куповини робе, уз мало архитектонске екстравагантције, двојица аутора Рајићеве су пажњу усмеравали ка квалитету унутрашњег простора богатеји га светлом

лари нове републике. И тако је то ишло до 1977. године када је уробио и, после оцуре расправе урбаниста, урбанистички план Улеме, кнеза Мохамеда у Београду, пуно воља „деконструктивно“ која се редукује на изградњу зграде „деконструктивно“ архитекта Александар Бутарски на углу Земљини, грађене 1980. до краја о изградњи музичког трговинско – уметничког центра, на самом крају Улеме кнеза Мохамеда, на локацији познатој трибунама перфектно и архитектонски напредно у Рајићеву, тако архитектонски од великог историјског значаја.

Тако је то стајало у плану све док се не појавио

Златни пресек у архитектури

За евентуални успех урбанистичких решења и града и села лаворов венац ће увек убирати политичари док ће за неуспех трнов венац носити архитекте и урбанисти

на архитектуру, дајући јој доменски-ју која омогућава да се стварају до сада неизвесни и незамисливи облици и односи елемената на и у објекту, чиме су конфронтирани основни принципи пројектовања од реда златног пресека ка нареду експресионалности. Поједине архитекте у Србији с више или мање знања и вештине све чешће залазе у разне технолошке лавиринте, што је посебно нежељено кад је у питању функционална и естетска

мали број позитивних примера (пр-стан пример Церах Виноградли), недостајање природног реда у градовима Србије све је више приметно, што у највећој мери и допринело дисхармонији заједнице. Најгори је пример

кућу, а етима уноћ нистелитације и вир-сти застана пуно аугментних научних и умет-сти преко урбаниста, човек у граду у Срби

УНИЈА НАУКЕ
И УМЕТНОСТИ (2)

Део за становање запослених у кампусу „Тенцент“ Фото MVRDV, Archain Lights CG

Пословни и јавни садржаји

Модерна времена

Архитектура и објективизам Ајн Ренд

Смисао и значај књиге „The Fountainhead“, која је код нас преведена као „Величанствени извор“, могуће је свести на две речи: ошце и вредности. Човек мора да живи према сопственој ошци, стварајући сопствене вредности, односно треба да разуме да је то једино средство за остваривање среће

ФИЛОЗОФИЈА

Ренд

архитектура, али и у свакој другој области живота. Ренд је, као и многи други, био човек који је живео према својој ошци, стварајући сопствене вредности, односно треба да разуме да је то једино средство за остваривање среће

Сопствени човек
Ренд је седам деценија била једна од најважнијих фигури у историји модерне философије. Ренд је, као и многи други, био човек који је живео према својој ошци, стварајући сопствене вредности, односно треба да разуме да је то једино средство за остваривање среће

Ренд је, као и многи други, био човек који је живео према својој ошци, стварајући сопствене вредности, односно треба да разуме да је то једино средство за остваривање среће

Ренд је, као и многи други, био човек који је живео према својој ошци, стварајући сопствене вредности, односно треба да разуме да је то једино средство за остваривање среће

Ренд је, као и многи други, био човек који је живео према својој ошци, стварајући сопствене вредности, односно треба да разуме да је то једино средство за остваривање среће

Изазов олимпијске архитектуре

де Кубертена
а не победити“
трзавица
јавна посла
архитеката,
од тога

Олимпијски стадион у Амстердаму 1928.

сто објави сузибе јер је, уместо да постане архитектура са спортом, постојала архитектура с олимпијским тиме што је подосмислено служило трговини карике моћи Хитлеровог режима и чиме је изазвало. Последњу златну медаљу архитектура на играма у Лондону 1948. (дан-у Фрэнк Мексиди и Иван Губијан добио је златну медаљу за карикатуру и сликарство) добио је Аустријанац Алфонс Хол за својим скандалозно у Лондону, тиме чиме је архитектура постојала, то претвара олимпијских играх јер је изгубила таква застанак олимпијских играх.

И тако, док су друге уметности учеснице олимпијских играх од учешћа стигале напредни тренутку корист, архитектура је стављена ипсу у крају да би трајно остала на играма, али јан архитектар (дан 1948) или професионално као главна трговина и издам од симбола олимпије

АРХИТЕКТУРА

АРХИТЕКТУРА - СИМБИОЗА НАУКЕ И УМЕТНОСТИ

Текст објављен у књизи *“Одрживи развој усуд архитектуре”*

Културни образац хришћанског Запада се данас све брже топи док човечанство креће ка ентропији а природа ка пропасти. У таквој ситуацији треба да нешто више кажем о архитектури, код које би природни ред и златни пресек требало да се препознају у организацији насеља и диспозицији (садржај) или габариту (форма) објекта. То је по мени основ оцене функционалног и естетског квалитета плана града, зграде или куће, јер неосетно делује и утиче и на човека и на заједницу. При том треба нагласити да архитектура има биполарни, односно инжењерски и уметнички карактер што обележава њен специфичан положај и значај у друштву, као естетску (културну), етичку (социјалну) и вишеструку инжењерску одговорност.

Архитектура, односно архитектонско пројектовање, урбанизам и просторно планирање (у сарадњи са географијом), као њене основне гране, представља мултидисциплинарну делатност која на својеврстан начин има посебну одговорност пред глобалним изазовима и кретањима у одрживој економији и енергетици, новим технологијама, квалитету живота са нагласком на екологији, и социјалним захтевима. Нажалост, тај значај јој у Србији донекле угрожава управо комплекс мултидисциплинарности и недовољно схваћене особине архитектуре као моста између имагинације и вештине грађења, односно као симбиозе инжењерских и уметничких дисциплина. У таквој ситуацији, чак и најбоља архитектура са недвојбеним инжењерским и уметничким предиспозицијама, не рачунајући безброј лоших примера, нема довољно разумевања и подршке у научним и уметничким институцијама у Србији (доказ САНУ). Поред тога, чињеница је да нове технологије данас све више утичу и на архитектуру, додајући јој димензију која омогућава да се стварају до сада невиђени и незамисливи облици и односи елемената на и у објекту чиме су конфронтирани основни принципи пројектовања од реда златног пресека ка нeredу енформела.

Поједини архитекте у Србији са више или мање знања и вештине све чешће залазе у разне технолошке лавиринте што је посебно искушење када су у питању функционална и естетска димензија архитектуре, уз уплив технолошких иновација у грађевинској индустрији које ће довести до промене улоге архитеката. Но, није ли слична ситуација и са сликарством, вајарством или музиком где нова технологија све више узима ствар у своје руке. Уз то, све се у Србији дешава у условима корпоративне и неосмишљене, чак и примитивне неолибералне макро-економске политике, у којој је сва моћ у рукама инвеститора (новца) и доносиоца нелегалних и непроучених одлука (политике), док архитекте често раде како им се наложи или им се понуде готова решења ма потпис (Београд на води, и сл).

Да бисмо боље разумели друштвени значај и одговорност архитектуре, подсетимо се укратко најзначајнијих медија којима се она бави. Град, као врхунско цивилизацијско остварење и највеће искушење архитектуре, данас је суочен с великим изазовима друштва и заједнице, односно моралног односа према људима, природи и животној средини. Изузев малог броја позитивних примера (врстан

пример: Церак Виногради), недостајање природног реда у градовима Србије све је више приметно, што у највећој мери и доприноси дисхармонији заједнице. Најгори пример је урбанистичка деградација и хаос Београда са доминацијом инвеститорски и политички диктираног урбанизма, уз униформну архитектуру без стила, реда, и нормираног квалитета. Хаотично увођење нових технологија по диктату ИТ произвођача, захтева озбиљна преиспитивања неистражених социјалних и психолошких последица на суштину урбаног квалитета, идентитета и хуманости.

Приватност и релативна слобода грађана су на озбиљном искушењу, а етика увођења вештачке интелигенције и виртуелне реалности захтева пуно ангажовање различитих научних и уметничких области преко урбанизма, пре него што човек у граду у Србији постане машина под контролом вештачке интелигенције. То су само нека од питања живота и судбине човека у будућности града Србије, на која одговоре може да пружи симбиоза инжењерске науке и уметности преко архитектуре, то јест разума и духа човека овог нашег а не туђег поднебља.

О селу се несистематски размишља; запуштено је и препуштено доминацији града и урбанизације. Град још увек стоји у фокусу архитектуре, науке и политике, док је село са све природом и пределом препуштено на милост и немилост градске или државне економије и државне политике (драстичан пример: Рио Тинто), или пак остављено само себи. Модели села и сеоске архитектуре, некада темељно испитивани у Србији, потпуно су занемарени. У процесу транзиције, динамичних демографских промена, енергетске и ресурсне кризе, модернизовано и делимично урбанизовано село би могло да постане приоритет архитектуре у сарадњи са традиционалном уметношћу (пример Ковачица). Има ли већег задатка за архитектуру од оног да у сарадњи са другим гранама науке и уметности покуша да на јасним начелима унапреди ред у друштву и заједници испитивањем села и уређењем природног предела као посебног модела живота и рада специфичне мулти-диверзитетне балканске културе?

Зграда, свака на свој начин, ставља пред пројектанте и инвеститоре у градовима Србије огромну одговорност да решавају питања заштите човека, природе и природних ресурса, и јавног добра, градске и приватне економије, естетике и етике. Уз то, вршећи очевидан утицај на ужу и ширу околину, зграда треба да допринесе идентитету града хармонијом са окружењем, и препознатим стилем који чини лепоту и зграде и града. Неретко у сукобу између приватног, јавног и политичког интереса у великом граду, пројектант зграде губи креативна својства те имамо „више изградње од архитектуре”.

Кућа, највећа светиња човека од вајкада, поред уношења нове естетике и функционалности новог доба, треба да тражи ослонац у култури и традицији Србије али и у грађевинској рационалности, енергетској ефикасности, естетској идентификацији и еколошко/предеоној одрживости. У оба случаја, и за зграду и за кућу, преко архитектуре се остварује симбиоза науке и струке, то јест објективно истражених потреба и могућности, и уметности, то јест естетике и укуса архитекте и инвеститора. И ту ми се чине нужним начела морала, хуманости, културног идентитета, рационалног коришћења природних ресурса, и враћања

природној законитости и природном реду. У томе, златни пресек, и број „фи“ као парадигма, најближи су природи и хуманој перцепцији, нешто што по мом мишљењу указује на однос између правилне, симетричне, и непријатне савршености, и неправилне, асиметричне а пријатне несавршености.

Поред поменутих, треба поменути и екстремне медије којима се архитектура бави: од ентеријера као најмањег до региона (државе) као највећег, чиме се аргументује дубина и ширина знања и перцепције архитекте који се тиме бави.

Све ово нас упућује ка унапређењу комуникативности и бољег разумевања архитектуре, а преко тога ка добробити Србије и локалних заједница уместо видљивог вредносног хаоса и друштвене ентропије. Значи да би и инжењерска наука и уметност требало другачије да приступе оцењивању инжењерских научних и уметничких особина и значаја архитектуре и њене симбиотичке посебности. На крају онтолошко питање: уколико се сложимо да има велики утицај на човека и друштво, да ли је архитектура уметност, техничка струка, или пак значајна инжењерско/уметничка област која дефинише и обогаћује и националну културу и еколошко-економски- социјални квалитет живота? Одговор је јасан.

Научне, стручне и уметничке институције и удружења архитеката, урбаниста и просторних планера Србије, и замишљена Архитектонска комора Србије као један од елемената система инжењерских комора, овим би могли озбиљно да се позабаве, а архитекти да знатно ангажованије прошире палету свог знања и морала, како не би остали лутке у сенци других научника, уметника или политичара. Улога млађих, шире образованих архитеката је код тога, чини ми се, од судбоносног значаја.

СТОЈКОВ
1966-1996

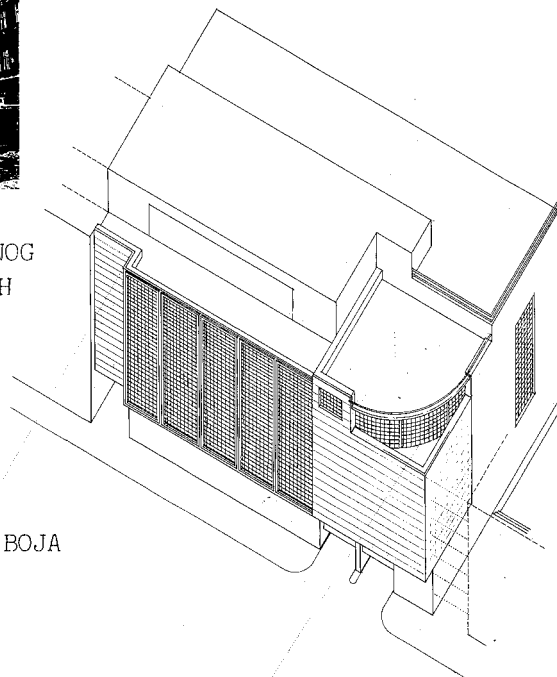
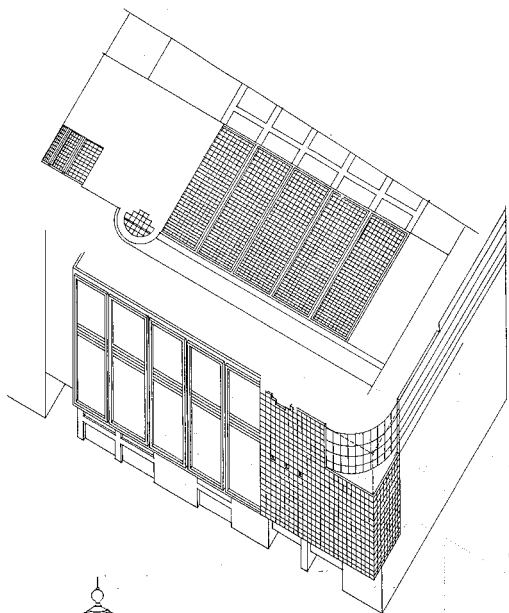
ГАРАЖА У МАСАРИКОВОЈ УЛИЦИ, РЕАЛИЗОВАН ОБЈЕКАТ, 1986.

GARAŽA U MASARIKOVOJ

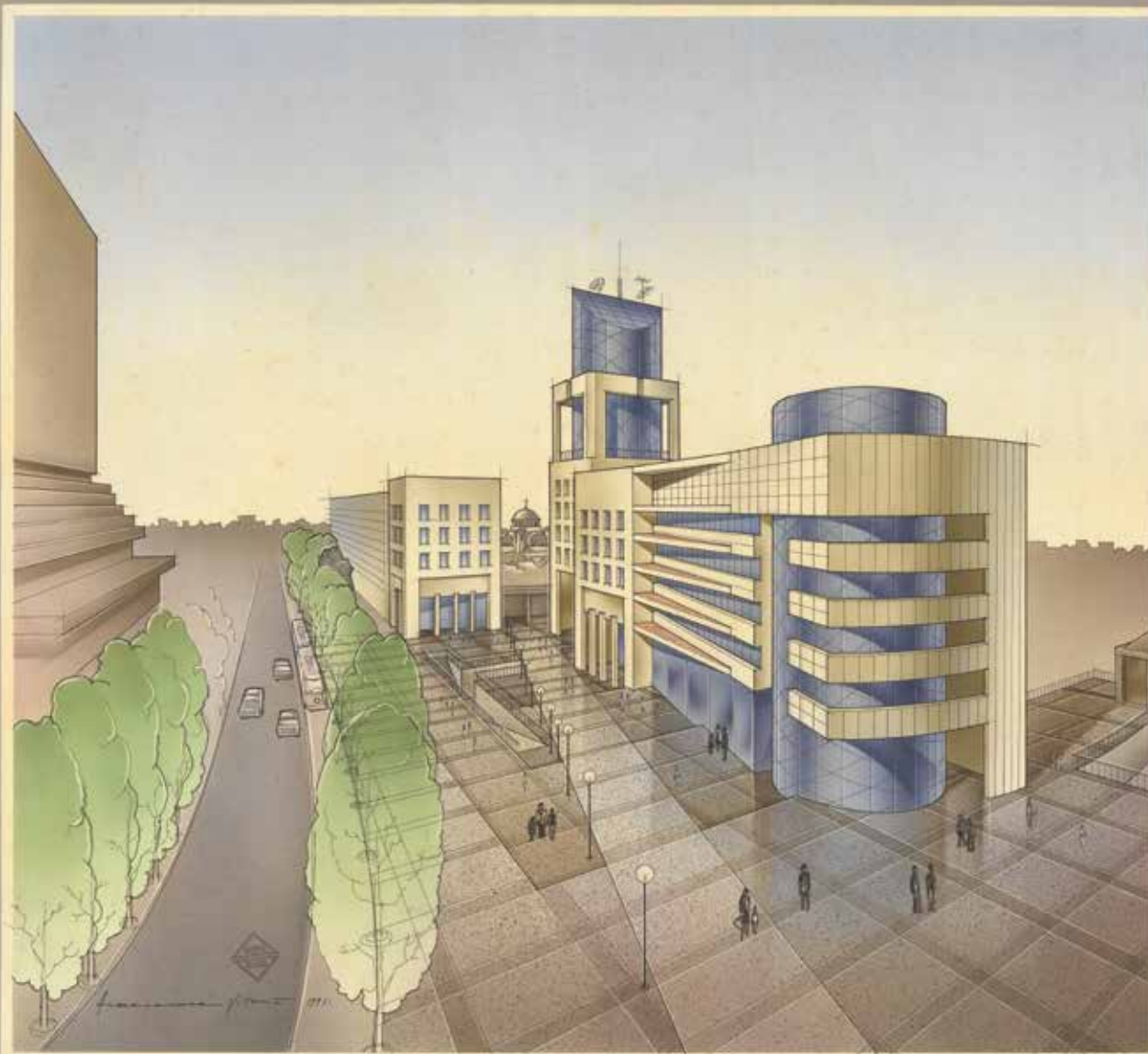

UKLAPANJE KOMUNALNOG
OBJEKTA IZRAZITIH
FUNKCIONALNIH
KARAKTERISTIKA
U ISTORIJSKI
MILJE - FORMA

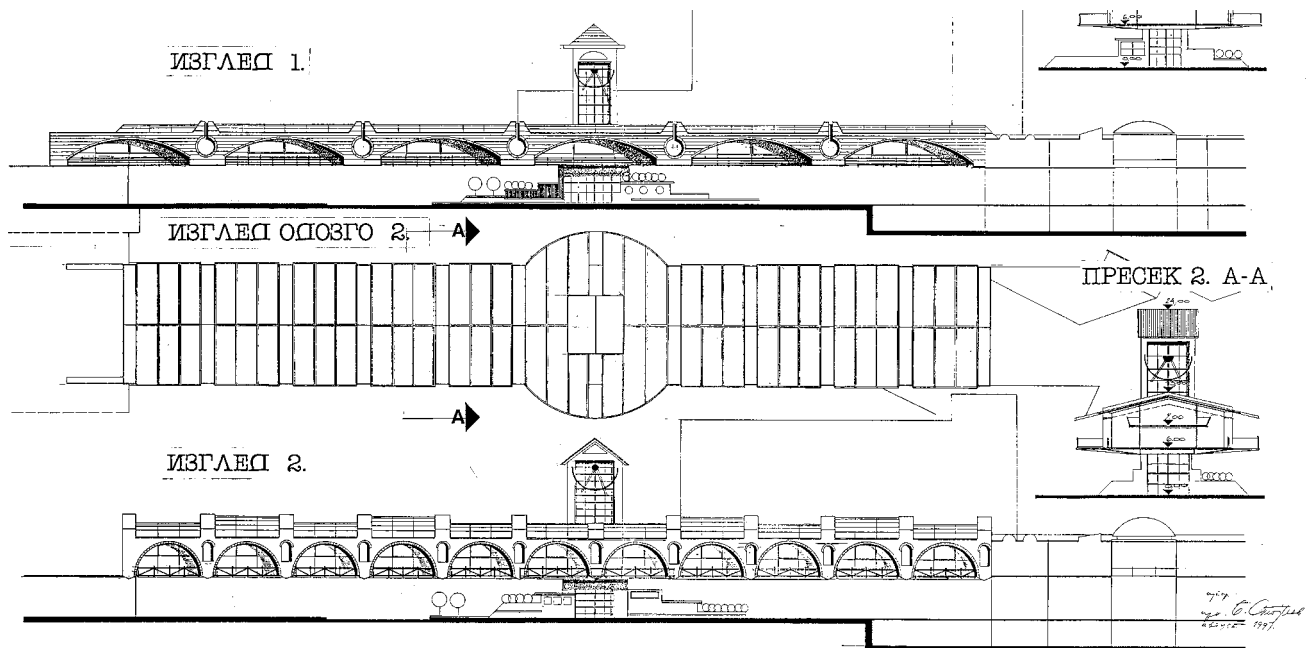
SADRŽAJ, MATERIJAL, BOJA

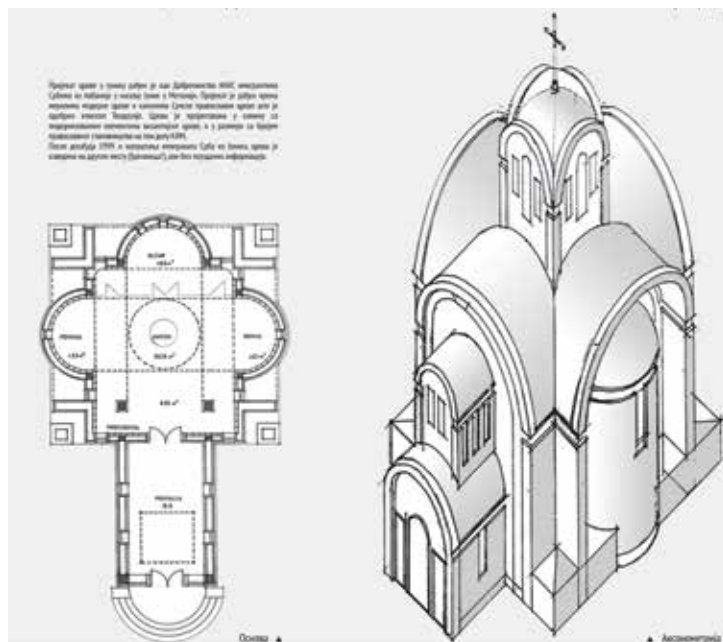
СТОЈКОВ
1966-1996

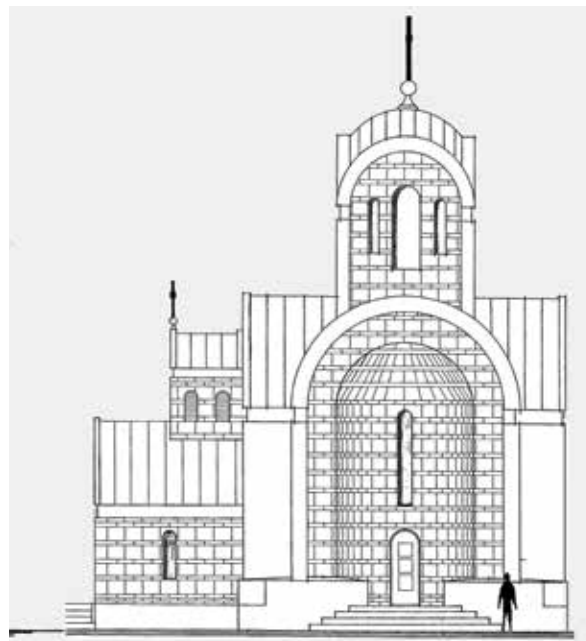
УРБАНИСТИЧКО-АРХИТЕКТОНСКО РЕШЕЊЕ ВОЖДОВОГ ТРГА, са арх. Игором Марићем, 1993.

Пројекат моста “Балканија” у Приштини. Аутор Б. Стојков, конструкција М. Глишић, ИАУС /МИМИКО, 1998.

Пројекат цркве у Јунику. Аутор Б. Стојков са И. Јевтић. ИАУС, 1998.

УРБАНИЗАМ

ГРАД - ПРОЖИМАЊЕ ОДРЖИВИХ АКТИВНОСТИ

Текст објављен у монографији *“Одрживи развој вектор Србије у будућности”*, АИНС / ИАУС /ГФ УБ, 2024.

Четири активности, архитектура, урбанизам, грађевинарство и индустрија, повезани саобраћајем, делују и прожимају се у граду. Од нивоа њихове одрживости зависи одрживост града то јест решавање кључних проблема: енергија, CO₂, отпад, загађеност, потрошња ресурса, и др. Пошто је свака од њих ослоњена на остале три, нужно је да све буду одрживог карактера. Уколико једна одступа од принципа одрживости и остале три губе тај карактер, а гледано у целини, град као најзначајнији производ цивилизације, највише осећа последице те дисхармоније јер последично генерише низ негативних утицаја на природу и људе као дела природе. То нас упућује на закључак да је град преко својих активности показатељ који отвара глобалну перспективу одрживог развоја. Зато се данас све више разматра модел одрживог града у покушају да се умири динамика климатских промена, пропадање биодиверзитета, експлоатација необновљивих природних ресурса, и загађеност воде и земљишта. Према циљу бр 11 у материјалу УН „17 циљева одрживог развоја“ одрживи град је онај који је посвећен достизању зелене, друштвене, и економске одрживости, нудећи шансе за све преко планова и пројеката усмерених ка инклузивности и одрживости привредног раста .

Да би се разумела идеја одрживог града неопходно је разумети и појам одрживог урбанизма. Као делатност од јавног значаја урбанизам, дебела грана архитектуре, дејствује између садашњости и будућности утичући стручним нормама и објективним доказима на оправданост појединих идеја о одрживој или анти-одрживој изградњи и уређењу насеља. Може да се каже да је одрживи (биофилни) урбанизам онај који позитивно делује на будућу судбину природе и заједнице, као инструмент за подстицање одрживог развоја и квалитета живота у граду, и истовремено за заштиту онога што се сматра вредношћу културне, природне или еколошке провенијенције. Одрживи урбанизам може да обезбеди одрживост развоја урбаног насеља позитивно нормирајући одговарајући ред у заштити јавног добра и јавног интереса, поштујући и приватни интерес до границе спречавања негативних утицаја на природу и животну средину, и штитећи основни квалитет социјалног миљеа, и културна добра. Уз помоћ демократског односа са грађанима одрживи урбанизам може да обезбеди одрживи развој заједнице, повеже њену будућност са њеном прошлошћу, природу са човеком, животну средину са економијом, а културу са идентитетом насеља. Тиме би наредне генерације биле повезане са својим прецима и њиховим идентитетом и културом, социјална кохезија (сагласност око циљева развоја) би била лакше остварљива, а будућност тих генерација извеснија.

Иако звучи апсурдно, квалитет урбанистичких планова и планирања не зависи толико од квалитета урбаниста и урбанизма колико од квалитета управљања градом, иако се са тим ставом урбанисти нерадо суочавају. Данас се пажљиво оцењује да ли се градом управља на добар начин, чиме се уствари оцењује

да ли се град успешно развија, да ли је квалитет живота добар, да ли је урбано ткиво добро или лоше организовано, какав је саобраћај у граду, да ли су комунални системи координирани и синхронизовани, какав је урбани идентитет, и какав је однос према принципима одрживог развоја. Мерила доброг управљања, која данас служе за оцену квалитета града, су: отвореност управљања, поузданост, ефективност, кохерентност, одржива употреба ресурса, хоризонтална и вертикална координација градских служби, и учешће свих актера и јавности код доношења одлука- Показатељи доброг управљања су: организованост градске управе, изабран стручан а не масовно ангажован и послушан партијски кадар, финансијски капацитет за програм одрживог развоја, стратегија са инструментима за имплементацију одрживог развоја, одговарајући информациони систем, и сарадња са окружењем (интеррегионално) око битних програма и пројеката одрживог развоја. Нове технологије помажу функционисању паметног града преко дигитализованих јавних служби, транспарентних комуникација, и подршке учешћа свих актера и јавности код одлучивања. Дакле, то је сложен, рационалан, и демократски модел у коме урбанизам има веома одговоран задатак премошћавања прошлости, садашњости и будућности, негујући симбиозу кључних активности одрживог развоја, а уз то повезивања идеја градске политике, стручне оцене оправданости и разних утицаја са аспирацијама и интересима грађана.

Употпуњена дефиниција одрживог урбанизма могла би да гласи: Одрживи урбанизам значи онај који прати органски ред природе и културе, који у сарадњи са заједницом позитивно делује на будућност ресурса, културних вредности и идентитета града, делујући на психо-физичке особине људи којима би урбанизам требало да служи а не да их насилно мења.

Што се тиче стратешког планирања града (генерални или мастер планови, стратегије развоја града), у 2023. забележени су бројни изазови који захтевају нови приступ код планирања градова, односно приступ који је заснован на принципу одрживог развоја. Демографска кретања, интензивна урбанизација, климатске промене, нужност веће социјалне кохезије и једнакости, енергетска ефикасност, рационална мобилност, и сл, само су неки од приоритета за решавање преко одрживог урбанизма. Усмеравање путање урбанизма ка отпорним, инклузивним, и за живот и пословање квалитетним и одрживим градовима у будућности, захтева демократску партиципацију свих актера, и трагање за индивидуалним особинама и идентитетом сваке заједнице. Нове технологије, које уводе и профилишу концепт паметног града, постепено се јављају као један од важних чинилаца трансформације града, понекад у смеру више хуманог а понекад више зеленог града, у коме доминира. Данашњи урбанизам је на клацкалици јер нове технологије доводе у искушење и урбанисте, и политичаре на власти, и грађане. Код тога пресудну улогу има новац, односно компаније које нуде услуге паметног града, са снажним маркетингом и промоцијом све новијих технологија, уз обећање одрживости заједнице, бољег квалитета живота, и ефикасности јавних служби и других јавних система.

Сенека је давно написао: „Јадан је дух кога мучи будућност“. Фридрих Ниче је то формулисао на свој начин реченицом: „Нада је наша највећа патња, а Платон, Сократ, и хришћанство нам само одвраћају пажњу

од јединог живота који имамо и усмеравају је ка будућем илузорном свету“. Да ли су то једини одговори на сва питања и проблеме који су очевидно пред нама? Или је обрнуто неопходно, да почнемо озбиљно да се „мучимо“ будућношћу, без обзира шта би давно покојни Сенека мислио о нама. Већина градова у свету је савесно суочена са проблемом климатских промена које се препознају преко екстремних временских услова, поплава и подизања нивоа мора, и врелих таласа. Мере које се препознају у одрживом урбанизму тих градова односе се на урбанизам са приоритетним решењима за отпорност на климатске промене преко интегрисања зелене инфраструктуре у урбано ткиво, начина изградње прилагођеног екстремним изазовима, и одговарајућим решењима за осетљиве социјалне групе. Код овога је најтеже трансформисање и прилагођавање комуналне инфраструктуре после-угљеничним принципима, које захтева обимна финансијска средства и структурно-организационо прилагођавање. Уз то, сложен је поступак економске транзиције ка тзв циркуларној економији и принципима одрживости, што изазива проблем реорганизације, другачије структуре запошљавања, дошколовавање или прешколовање запослених, и слично. Транзиција ка после-угљеничним градовима може такође да изазове социо-економске поремећаје, јер доступност одрживих технологија и њихово коришћење може да створи поделе између оних који имају и оних који немају, односно између оних који знају и оних који не знају. Последица може да буде диспаритет између оних који могу да се прилагоде одрживом начину живота и оних који то не могу или не умеју, што све заједно води ка неопходности додатног васпитања и образовања грађана. Значи, транзиција ка после-угљеничном граду није само теоретски модел већ реална могућност иновативног планирања и пројектовања које ће дати предност животној средини у конкретном граду, и у њему омогућити укључивање следећих генерација у будућности. Симбиоза четири наведене одрживе активности у свему може да добије неопходну улогу.

[illegible]

UTVRDZENJE OBALA

Treba obustaviti betoniranje obala kockom, odnosno betonskim blokovima, zato što je to jednolično i ne uklapa se u prirodu budući da podseća na ulicu ili, još gore, na veliku otvorenu kanalizaciju. Betonirana obala gubi svoju, banalno rečeno, estetsku prednost, jer reka koja teče predstavlja otvoren svet kao more, kao nebo; okrećući se prema tom svetu, čovek se definiše u odnosu na prostor i vreme.

Treba obustaviti betoniranje obala kockom, odnosno betonskim blokovima, zato što je to jednolično i ne uklapa se u prirodu budući da podseća na ulicu ili, još gore, na veliku otvorenu kanalizaciju. Betonirana obala gubi svoju, banažno rečeno, estetsku prednost, jer reka koja teče predstavlja otvoren svet kao more, kao nebo; okrećući se prema tom svetu, čovek se definiše u odnosu na prostor i vreme.

23

GENERALNI
URBANISTIČKI
PLAN BEOGRADA

72885163 24 5748044442

- some guests do not like
- several guests are thinking he
- with guests of his kind he
- several were guests of
- the other he
- recently some guests at

中國科學院上海分院 上海 上海科學出版社

- **rechnerische Gleichgewichte**
- **qualitative Aspekte**
- **thermodynamische Gleichgewichte**
- **kinetische Aspekte**

[illegible]

- ☐ *Chrysomelidae*
- ☐ *Coccinellidae*
- ☐ *Psephenidae*
- ☐ *Staphylinidae*
- ☐ *Tenebrionidae*
- ☐ *Xanthippidae*

第 10 章 数据库系统

- ☐ *terrestris* (aquatic) (aqua)
- ☐ *terrestris* (aqua)
- ☐ *terrestris* (aqua)
- ☐ *terrestris* (aqua)

 solid black
 square with diagonal line
 square with cross
 square with dot
 square with horizontal line
 square with vertical line
 square with X
 square with plus
 square with minus
 square with asterisk
 square with hash
 square with dollar sign
 square with percent sign
 square with ampersand
 square with at sign
 square with underline
 square with overline
 square with wavy line
 square with zigzag line
 square with dashed line
 square with dotted line
 square with dash-dot line
 square with long-dash line
 square with wavy-dash line
 square with zigzag-dash line
 square with dashed-dot line
 square with dotted-dash line
 square with long-dash-dot line
 square with wavy-dash-dot line
 square with zigzag-dash-dot line

- [illegible]

清华大学出版社 地址：北京清华大学学研大厦A座 邮编：100084
电话：(010) 62770175 发行部：(010) 62776969 邮购部：(010) 62786544
http://www.tup.tsinghua.edu.cn

- **pathology**
- **physiology**
- **biochemistry**
- **pharmacology**

- **carotenes**

1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 2680, 26

- 2019년 10월 1일부터 시행되는 「소득세법」 개정안에 따라, 「소득세법」 제103조 제1항 제1호에 따라 소득세 과세표준에 대한 공제액이 100만원에서 150만원으로 확대된다.

1994. *Environmental Quality: A Guide to the Data*. Washington, D.C.: Environmental Protection Agency.

- 100% COTTON

PLAN NAMENE
POVRŠINA

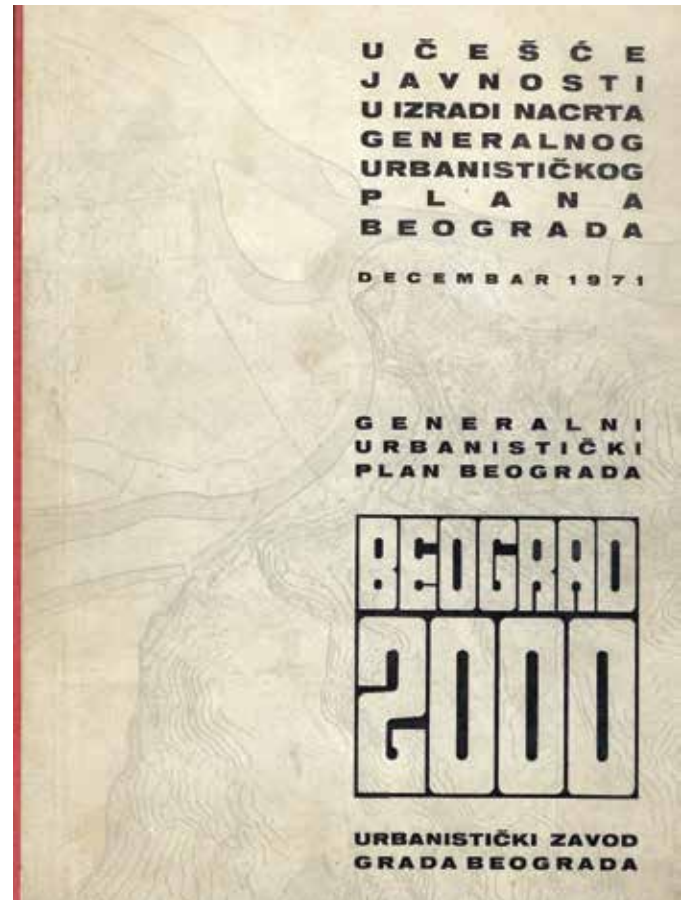
RAZMERA 1:20000

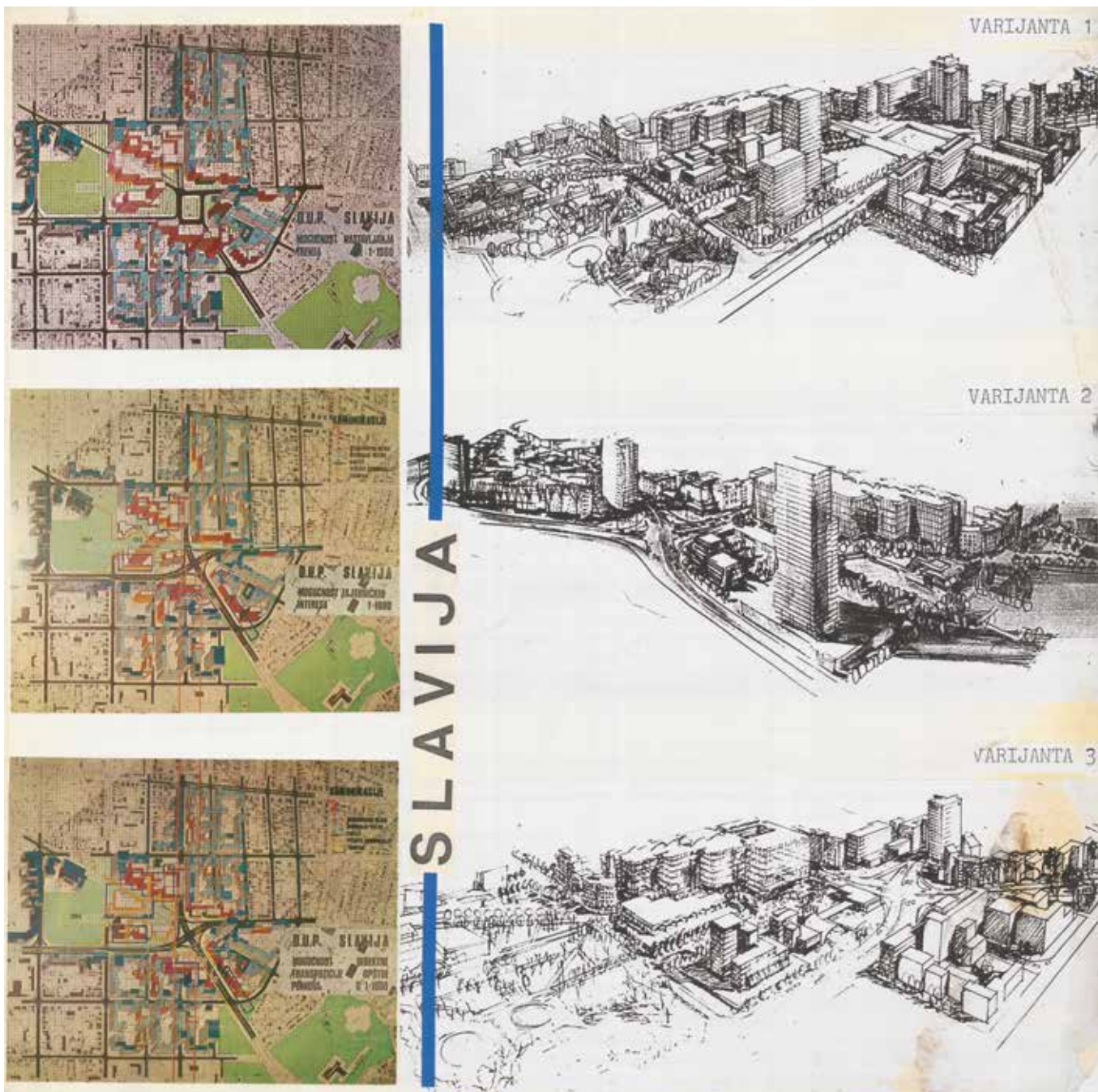
URBANISTIČKI ZAVOD
GRADA BEOGRADA

MART 1972

Б. Стојков, члан тима за синтезу и организатор учешћа јавности, 1972.

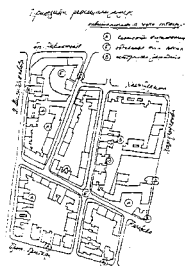

Б. Стојков, руководилац тима, Завод за планирање и развој града, 1972.

VRACAR

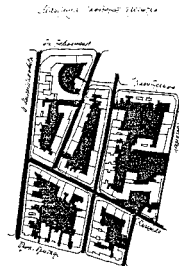
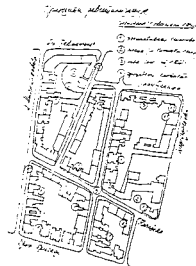
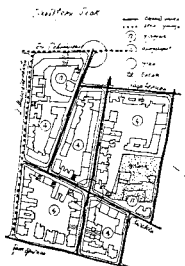
URBANISTIČKI PROJEKT
OBNOVE DELA III MESNE ZAJEDNICE

4.1. Rešenja treba da potencira i unapredi duh i fizičnomiju lokacije osnovnim elementima sadržaja i forme. Obavljeni istraživanja ukazuju da ova tradicionalna stambena četvrt na Vračaru ima niz elemenata koji mogu da pomognu u revitalizaciji, oplemenjavanju i potvrđivanju identiteta tipične beogradske lokacije. U ovo spadaju: sadržaji i način obrade prizemlja zgrada, odnos objekta prema parceli, ritam fasada odnosno širina fronta stambenih zgrada, elementi arhitektonске obrade na fasadama zgrada, korišćenje krovnih prostora itd, dakle sve ono što bi moglo da obeleži singularnom "Beogradske stambene arhitekture".

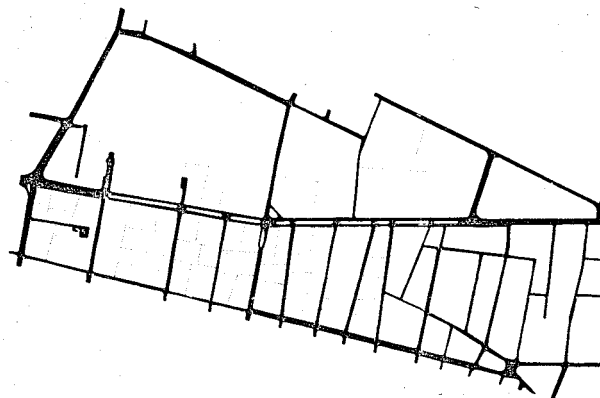
PRINCIPI REVITALIZACIJE
OSLONJENI NA ANALIZU
KULTURNIH, MATERIJALNIH
I EKOLOŠKIH VREDNOSTI

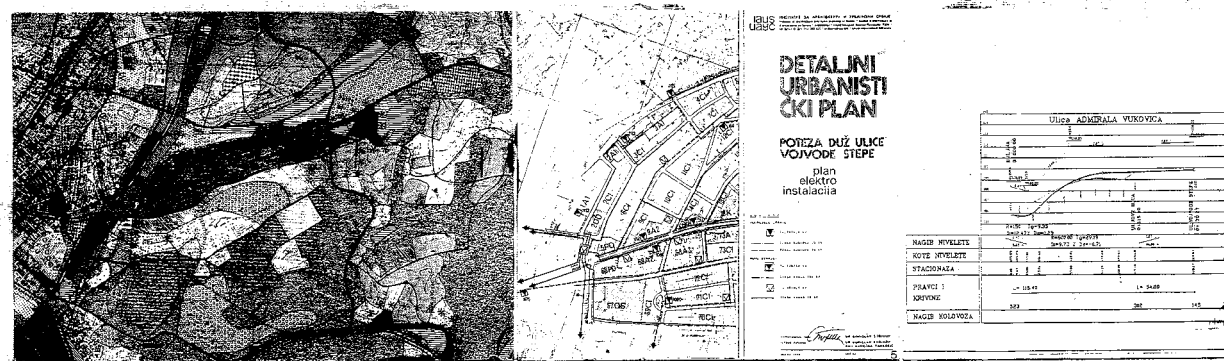
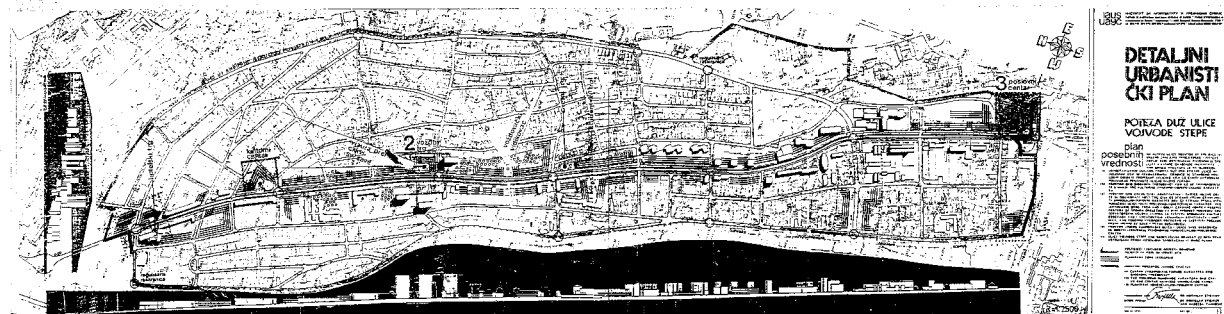
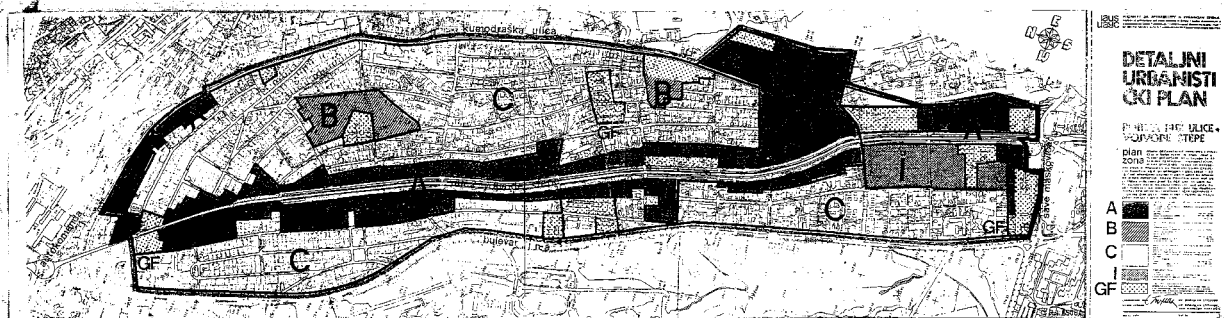
MATRICA FIZIČKE STRUKTURE

MATRICA ULICA I PARCELA

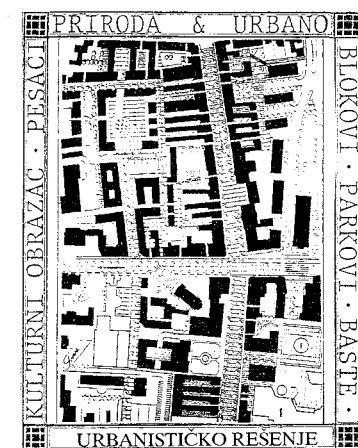
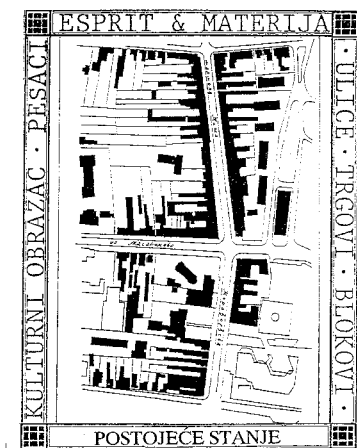
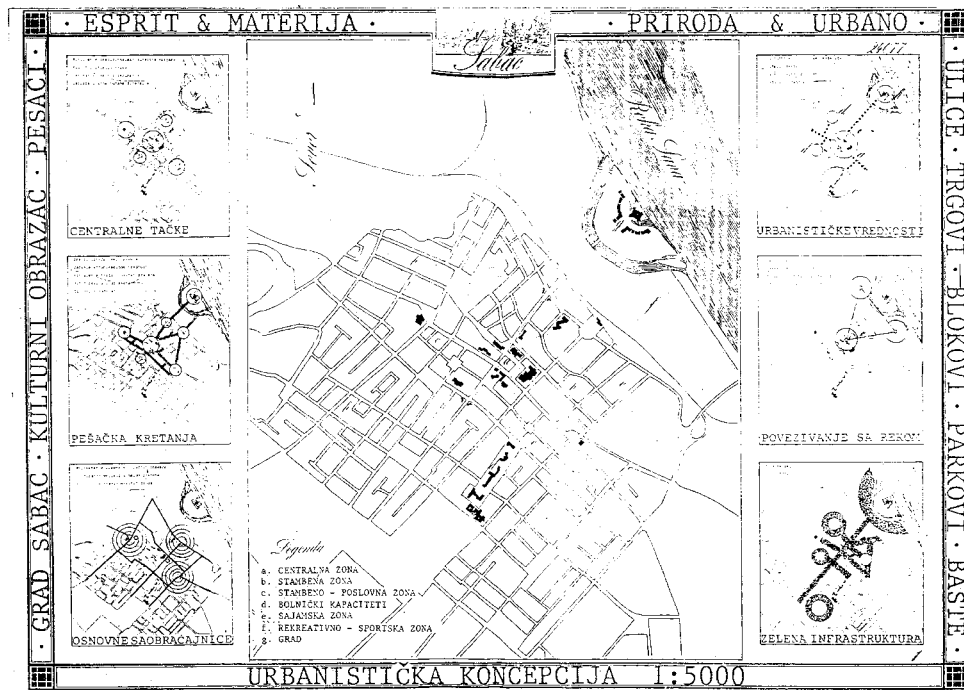

Б. Стојков, руководилац тима, у сарадњи са М. Тимотијевићем и А. Ковенц Вујић, Инвест Биро, 1986.

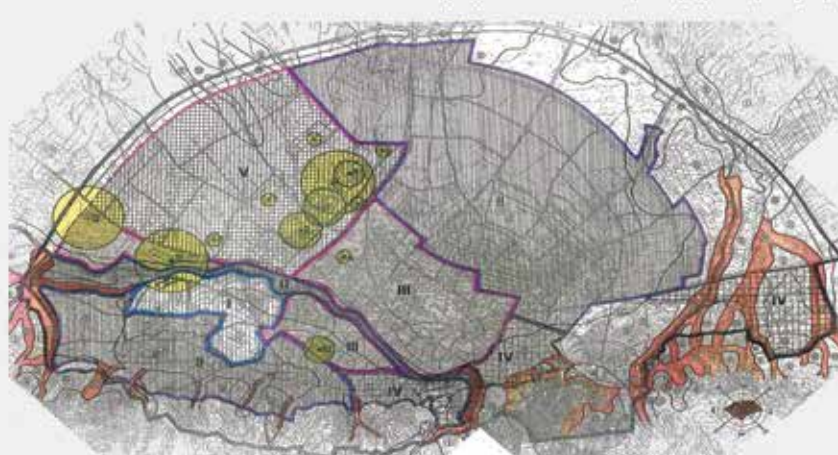
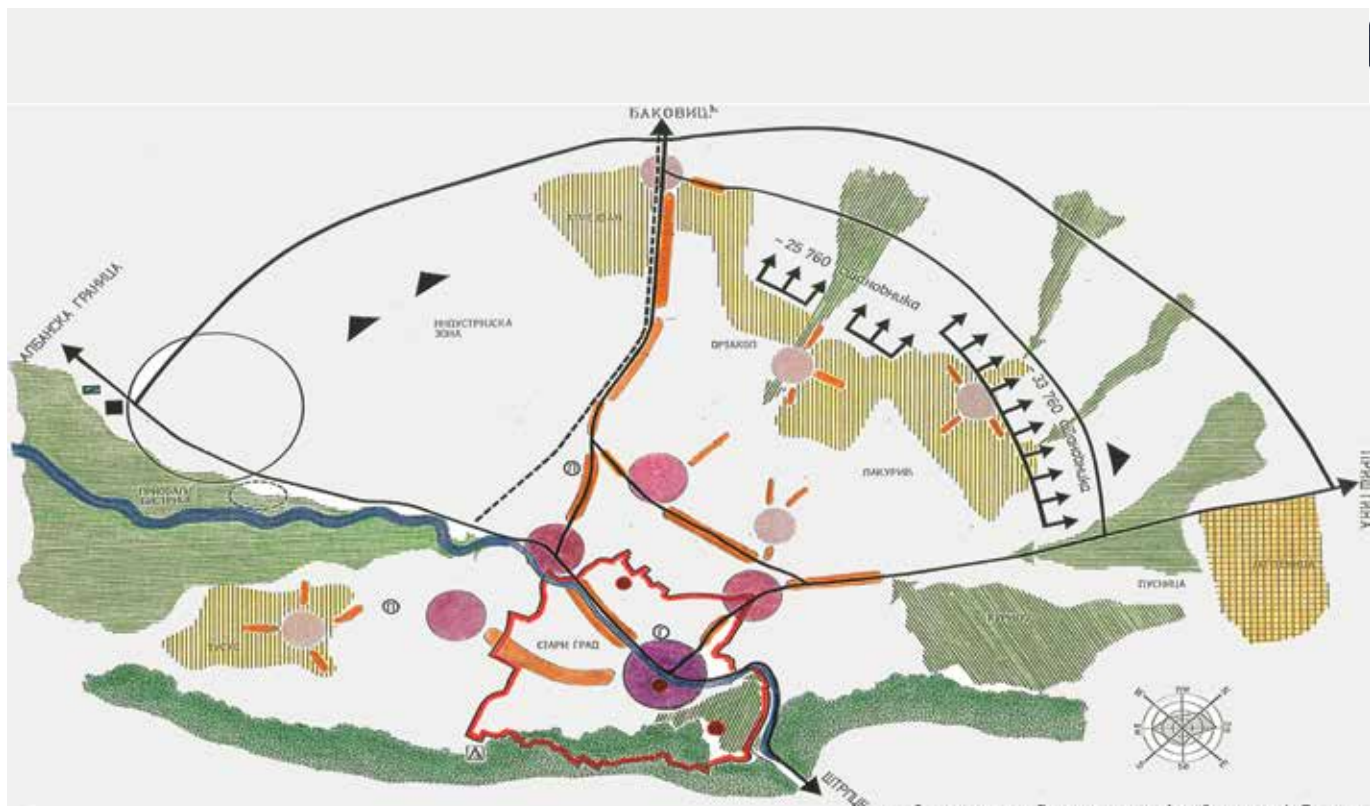

РЕГУЛАЦИОНИ ПЛАН ВОЖДОВЦА, са арх. Н. Танкосић, I НАГРАДА УРБАНИСТИЧКОГ САЛОНА, НИШ 1991.

СТОЈКОБ

УРБАНИСТИЧКА КОНЦЕПЦИЈА ОБНОВЕ ШАПЦА, са арх. Игором Марићем, 1990. I награда на конкурсy

ГУП Призрена, Б. Стојков руководилац тима, ИАУС, 1998.

MOSTAR

SEVERNI PRAVAC RAZVOJA

GRAD U REGIONU – REGION U GRADU

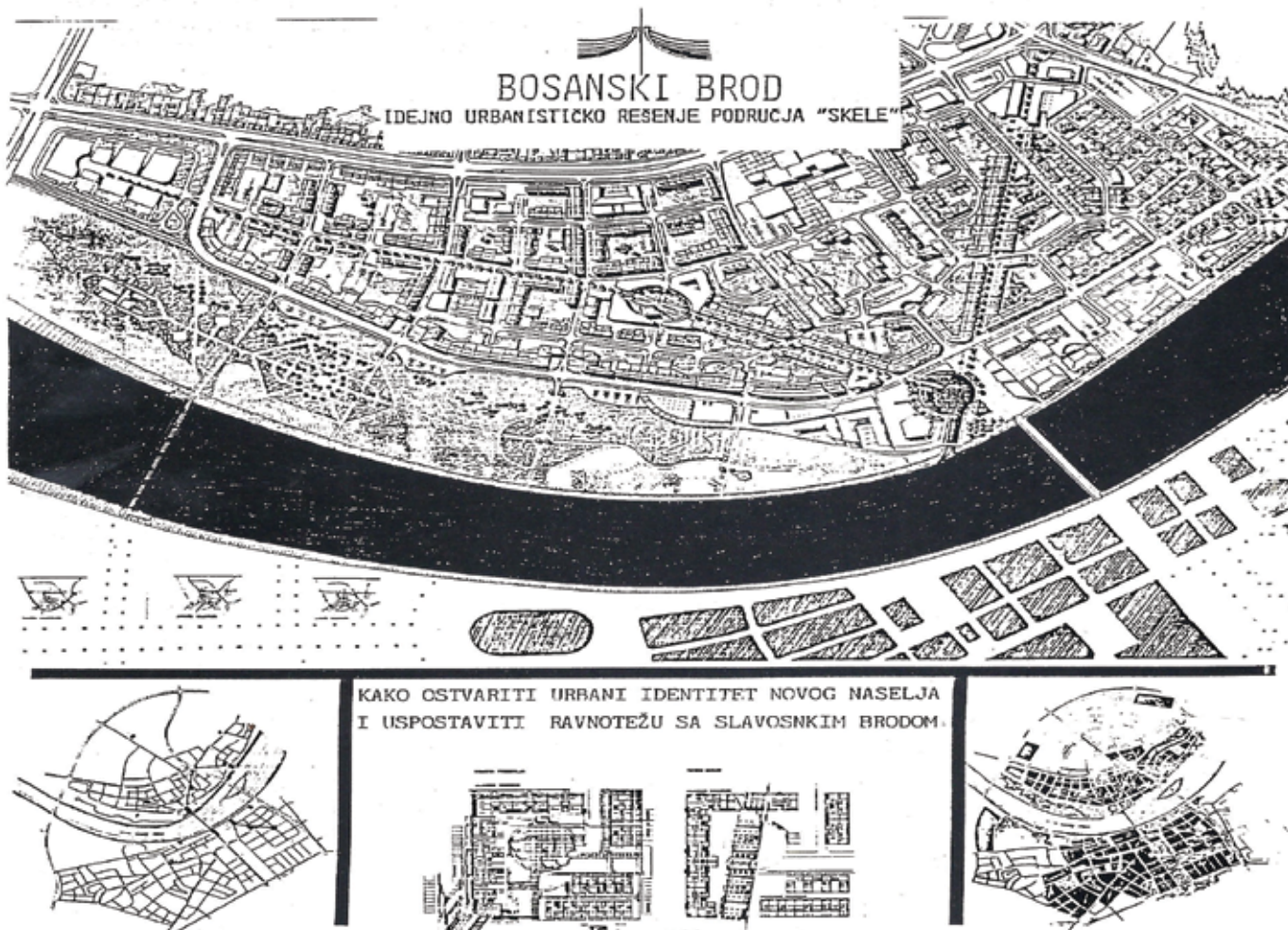

REPERI IDENTITETA PROSTORA KAO OSNOV VREDNOVANJA

ODNOSA GRADA I NJEGOVOG REGIONA

Umesto dosadašnje haotične urbane matrice, nečitke vertikalne regulacije, nelogične horizontalne regulacije i apartne funkcionalne sheme, urbana koncepcija Bosanskog Broda treba da stvori novi urbani kontekst kao osnovu svog budućeg rasta i razvoja, vodeći računa o odnosu prema Slavonskom Brodu koji je očevidno nastao i razvio se na osnovama sasvim druge gradograditeljske logike.

Конкурс за насеље Скела у Босанском броду, права награда. Б. Стојков са М. Тимотијевић, Инвест Биро 1989.

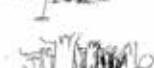

gora kalwaria

Warsaw Confrontations '81 The Holiday Escape

REKREATIVNI GRAD

Конкурс "Warsaw Confrontations '81 - Gora Kalwaria - The Holiday Escape", друга награда, Б. Стојков, М. Тимотијевић и П. Љубичић. Илустрације, Д. Петричић, Завод за планирање развоја града Београда, 1981.

ПРОСТОРОНО ПЛАНИРАЊЕ

РЕФЛЕКТИВНО ПЛАНИРАЊЕ

Текст објављен у часопису *Terra Spectra*, Универзитет Братислава, 2019.

Креирање државне и регионалних политика има велики значај код просторног планирања, и супротно, просторно планирање би могло да се значајно рефлектује на креирање политика. То је у теорији. У пракси, моћ просторног планирања да утиче на креирање развојних и секторских политика у просторним плановима и стратегијама приметно је мања од снаге тих политика да утичу на планирање. Историја планирања доказује да је однос између планирања и политике (власти) вечни проблем за обе активности. Главна последица је да планери и креатори политика често не разумеју једни друге. То чини планове неефикасним, а политику препреком за генерисање планских идеја и иновативног концепта. С друге стране, политичари третирају планирање као препреку за своје политичке идеје ослобођене планских обавеза. Дерегулација у либералном политичком систему један је од јасних покушаја да се умање значај и моћ планирања. С друге стране, нови документи Европе и Света подржавају планирање као један од најмоћнијих инструмента за омогућавање територијалне одрживости и отпорности. Рефлексивност обе стране, планирања према политици и обрнуто, јесте без јаких правила, узајамног поверења и рационалног система. Резултат је смањење квалитета, ефикасности и поузданости просторних планова.

Ова ситуација захтева озбиљне одговоре на неколико актуелних питања: (1) Да ли стандардна методологија просторног планирања и процедура одражава нову економску матрицу и да ли је у складу са актуелним друштвеним и политичким опцијама? (2) Да ли је стратешко планирање само вежба коју генеришу планери и која је укоренењена у њиховој жељи да буду дугорочни визионари и пророци, или одражава реалну локалну или регионалну развојну политичку идеологију, уз сумњиву везу између планера и креатора политика? (3) Да ли је просторно планирање у оштрој супротности са потребама и интересима власти, која има реалну финансијску моћ и чији су краткорочни финансијски или политички интереси и приоритети јасни и подржани неспособном администрацијом? (4) Да ли се од просторног планирања очекује да подржава интересе водеће странке на власти, доводећи тако у питање професионалну етику планера? (5) Да ли је јавност довољно образована и спремна да преузме одговорност у активном партиципативном процесу доношења одлука, неопходну за усмеравање одраза (рефлекса) и на план и на политику?

Први проблем је што стандардна методологија и стратешко тј просторно планирање не одражавају нову матрицу развоја привреде и актуелна друштвена и политичка очекивања, захваљујући својој линеарности. Главни разлог је жеља планера да визионарски предвиди бољу будућност након транзиције, са непоузданом прогнозом, и пројекцијама заснованим на непоузданим економским могућностима, односно на недовољно процењеном друштвеном капиталу за краткорочну и средњорочну будућност друштва и заједнице. Разлог је и мало интересовање актуелних актера (влада, институције, инвеститори, јавност) за дугорочне планске визије, циљеве и смернице, који реагују само када се јави нешто што је

супротстављено њиховом интересу. Поступак просторног планирања у многим случајевима не одражава исправно економске, социокултурне и политичке околности, чиме губи актуелност, с једне стране, и не запажа корене у оквиру историје, локалног/регионалног менталитета и друштвено-културне утемељености. Сукоб две намере, било краткорочне или засноване на визији, погубан је за напоре планера и експлицитно дефинисане циљеве, често у конфликту једних са другима. Други је проблем са комуникативности планирања: дуги, нејасни, компликовано писани текстови, са много оперативних циљева и планских решења који су често у међусобном сукобу. Студија УН-а указује на то да ће више сарадње у просторном и урбанистичком планирању у многим случајевима захтевати дубоко реструктурирање повезано са актуелном политичком и економском реалношћу [J. Maseland, I. Tosics, R. Stanek, B. Stojkov, J. Salukvadze, 2013]. Трећи проблем је учешће јавности као формални чин, са нечитљивим радовима и картама које је планер припремио унапред, али без континуиране и активне сарадње са заинтересованим странама и широм јавношћу у одређеној ситуацији. Стога, планирање постаје нерелевантан начин израде плана, то јест план не одражава важне околности у систему доношења одлука, емотивном приступу шире јавности, административним ограничењима и законодавним упутствима [Science & Policy Making – Towards a new dialogue, 2016]. То је, колико проблем законодавства, толико и планера. Четврти проблем је укључивање секторски оријентисаних овлашћених служби и институција, без бриге о мултифункционалности просторних ресурса (земљиште, воде, шуме, наслеђе или заштита животне средине итд.) и обично без интегративне и рефлектујуће методологије уместо секторске посебности и затворености. Пето је компликована процедура и сумњиве могућности амандмана, где планска комисија диктира завршне одлуке.

Генерално, израда стратегије просторног развоја и просторних планова је и даље вежба планера са њиховом сталном жељом да буду визионари, па чак и пророци за будућност заједнице. Планери често заборављају да еколошки, друштвени и економски системи пате од: бројних неочекиваних егзогених и ендегених утицаја, трајекторија и интервенција, промена политичких опција, законодавних адаптација, ставова власти са неочекиваним ирационалним притисцима, па чак и од физичких промена (клима, демографија, екологија итд.). Администрација власти често схвата просторни план као формалну дужност, обавезну по закону, а не као битан документ за промовисање приватног интереса у складу са јавним интересом и потребама и тежњама грађана и других актера за које дугорочне визије и циљеви, као и планска решења, нису у фокусу њихових приоритета. Администрација има акутне, чак и дневне политичке приоритете, подстицане променљивим идејама приватних инвеститора. Управу (државну, регионалну, локалну) занима како да обезбеди подршку бирачког тела или приватне инвеститоре, институције занима како да задовоље своје надређене или неке од секторских политика, а јавност занима како да сутра живи боље, а не након 10 или 20 година, што је представљено од стране планера.

Разматрање ових проблема доводи нас до основне дилеме: Да ли просторни планови припремани у „кули од слоноваче” планера траже преиспитивање и озбиљне промене у погледу методологије, технологије, комуникација и др? У таквој ситуацији, отворено и рефлективно планирање је неопходно са динамиком

и инструментима за спровођење, ако се узму у обзир не само тренутне конкретне околности већ и неки од „меких” и ирационалних елемената, уз чешћи компромис с неким од „непријатеља”. С друге стране, инвеститори имају своје идеје и свој кључни инструмент - новац. Влада, посебно у земљама у транзицији, са скромним средствима, и са још неуспостављеним и јасно дефинисаним новим системом вредности, хитно тражи било ког инвеститора услед свог краткорочног мандата, а не према средњерочним или дугорочним аспирацијама и циљевима заједнице. Просторно планирање у Србији и неким другим транзиционим европским земљама сада је суочено са креаторима секторских политика на ивици ирационалности, које често спроводе политичке идеје, визије, и обећања власти без икаквог стручног доказа о њиховој оправданости.

Рефлексивно планирање и креирање политика као изазов планера

Боља комуникација између планера и креатора политика, али и са широм јавношћу и различитим актерима, тражи већу транспарентност плана и лакши језик текста и друге презентације. Рефлексивно и отворено планирање значи организовање планерског „облака” са свим подацима, информацијама и планским идејама и предлозима за ефикасне и разумљиве контакте са грађанима и другим актерима, од самог почетка процеса планирања, са истакнутим друштвеним, еколошким и економским темама у фокусу. С друге стране, доношење одлука засновано на доказима било би доказ добре воље на страни креатора политике. За ту сврху, планере треба образовати са додатним способностима да сарађују на креирању политике, али засноване на стручним доказима

Закључак

Нова методологија у земљама у транзицији ЈИЕ треба да буде заснована на основним принципима отвореног односно рефлексивног планирања, према концепту сталних и организованих међусобних рефлексија између планера и власти. У присуству глобалног принципа слободног тржишта и приоритета страних инвестиција око питања како и зашто локална политика најчешће жртвује просторе од јавног интереса (природне и културне ресурсе и вредности, просторе и објекте од јавног значаја), планери и велики део јавности покушавају да дефинишу „црвене линије”, супротно од понуде власти страним инвеститорима занемарујући физичко или културно наслеђе, промене друштвене структуре и потребе и аспирације општина и грађана. Такве понуде имају неке краткорочне финансијске ефекте у буџету, али и потенцијалне негативне ефекте на одрживост планске територије, дугорочне ефекте на функционисање локалне самоуправе, социјалне поремећаје, регионалну културу, идентитет итд. Код тога, посебан изазов је корупција, а у таквим условима је немогуће успоставити и применити неке принципе рационалног планирања.

У таквој ситуацији коначан резултат је: (а) непосредно занемаривање отпора и критике, јер власт има своје свакодневне проблеме, свеже ванпланске идеје, или посебан интерес, (б) институције имају своје секторске политике, углавном на основу средњорочних програма, (в) јавност убрзо заборавља план,

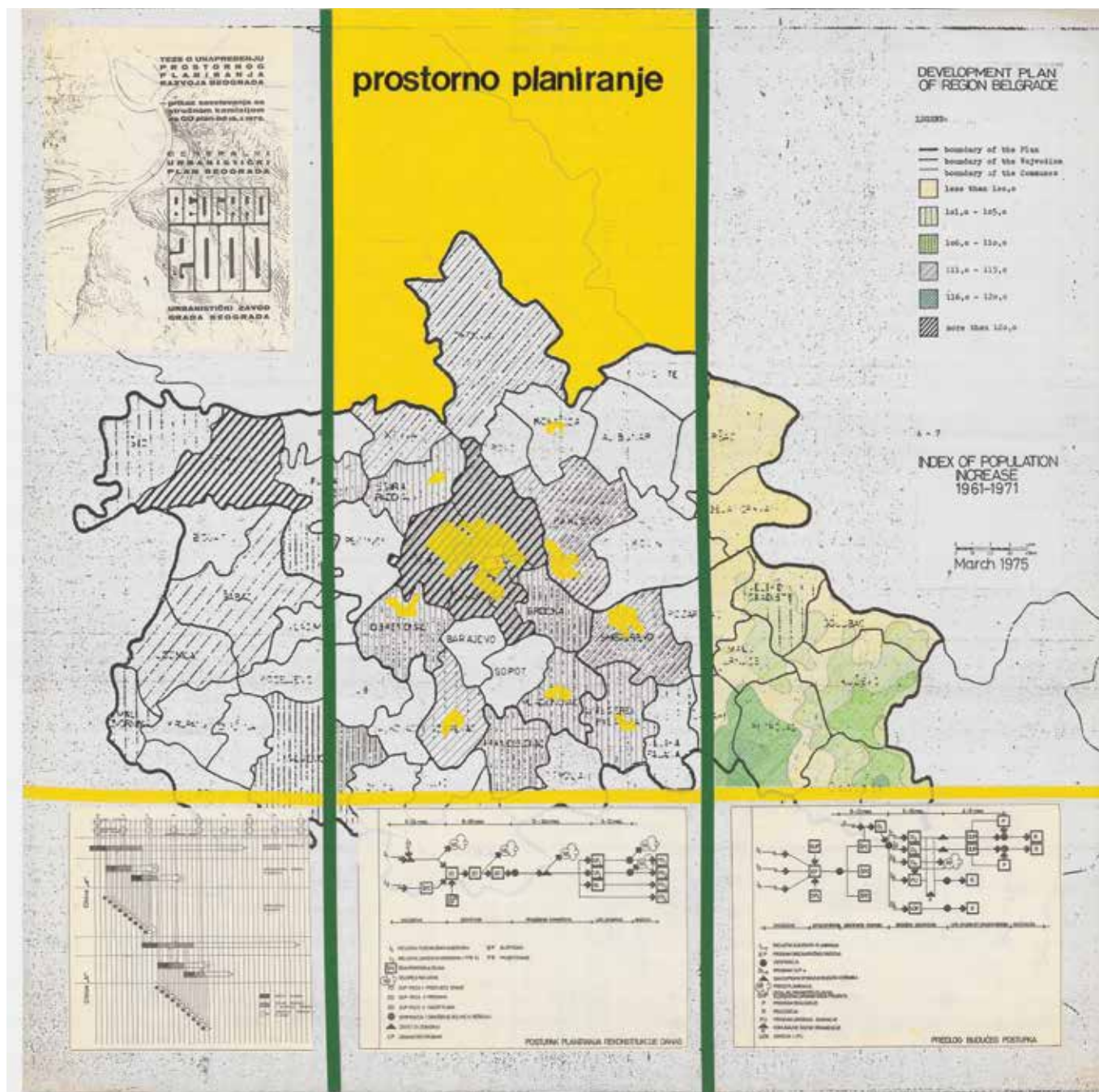
заинтересована, пре свега, за своје свакодневне проблеме и за борбу око њиховог решавања, и (д) инвеститори не разумеју управу уколико план представља препреку за њихове инвестиционе понуде, зато траже амандмане или промену плана. Овај резултат може да се премости моделом отвореног и рефлексивног (одражајног) планирања, где ће обе стране, планери и креатори политике у обострано поштујућој сарадњи рефлектовати идеје једни према другима са стручно аргументованим доказима друштвене корисности, од самог почетка процедуре израде просторног плана.

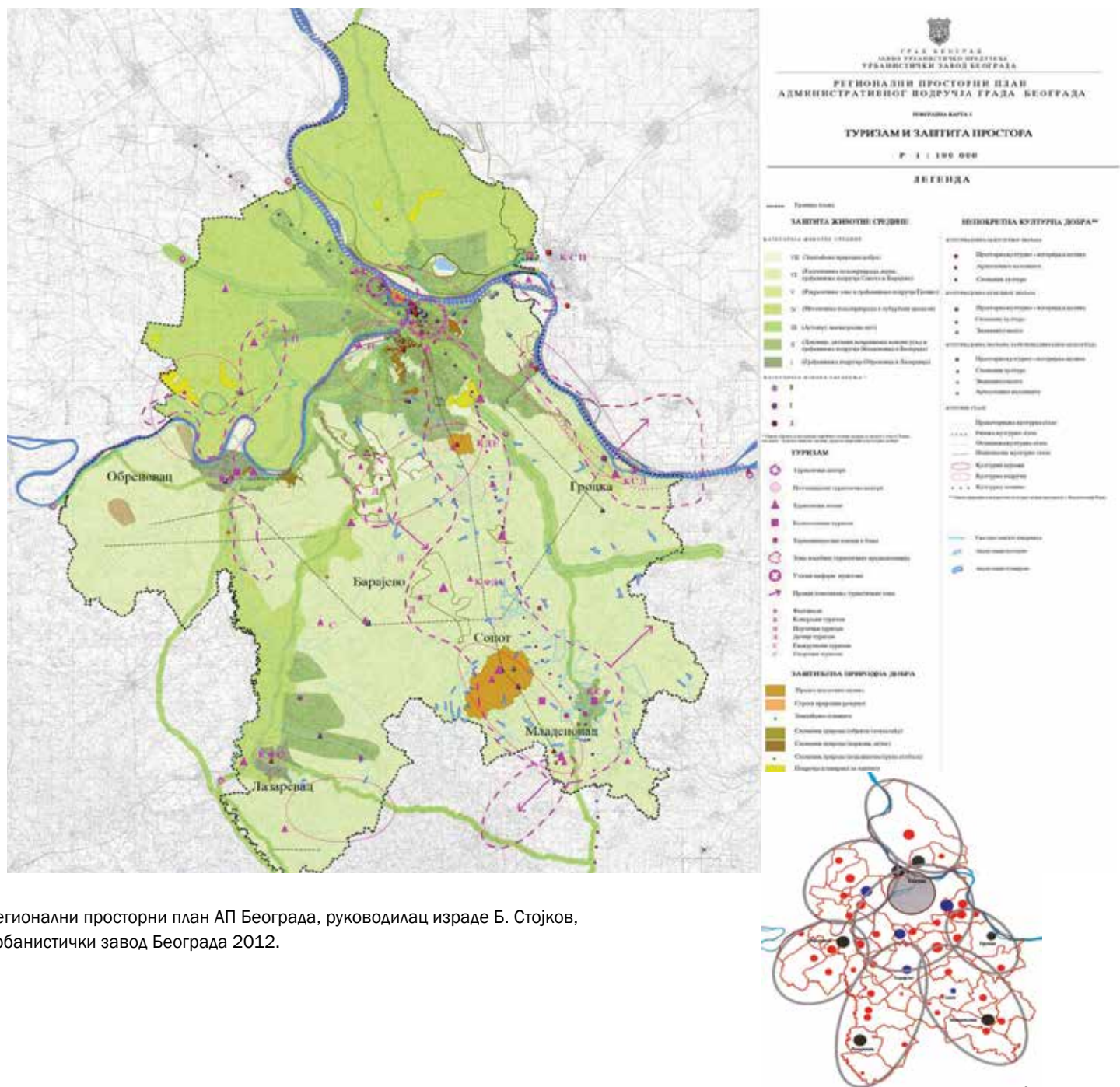
Девет кључних принципа треба да буду :

1. Имплементација треба да почне од почетка израде плана, а не након усвајања;
2. Плански хоризонт треба да је удаљен онолико колико је могуће видети у будућност;
3. Просторни план треба да је мерљив, заснован на доказима и читљив;
4. Треба избегавати опширно објашњавање и елаборирање;
5. Одговорност институција мора да буде наглашена, а референтне политике да буду истакнуте и контролисане;
6. Актери треба да буду равноправни партнери у припреми плана са јавним форумом ангажованим од самог почетка уз унапређење модела јавног увида;
7. Одговорни чланови управе треба да буду активно укључени у поступак израде плана са јасним доказима о оправданости неке идеје;
8. Просторни план треба да је отворен и спреман за амандмане са правом сваке нове управе да унесе своје приоритете у плански систем;
9. Изнад свега, треба чувати морални интегритет планера и плана са њиховим стручним аргументима и ауторитетом.

Серија ових принципа тестирана је приликом израде *Просторног плана Републике Српске 2025 (2014/2015)* којом сам руководио.

Уз то треба подвући и став да рефлексивно планирање треба да представља упућивање свесног погледа ка емоцијама, искуствима, акцијама и реакцијама на планској територији, како би се дошло до вишег нивоа разумевања. Значи, да би просторно планирање било успешно током после-планске имплементације потребан је такав институционални оквир и процес управљања планском територијом који ће обезбедити суштинску координацију и колаборацију свих актера (власти, планера и грађана) код израде просторног плана.

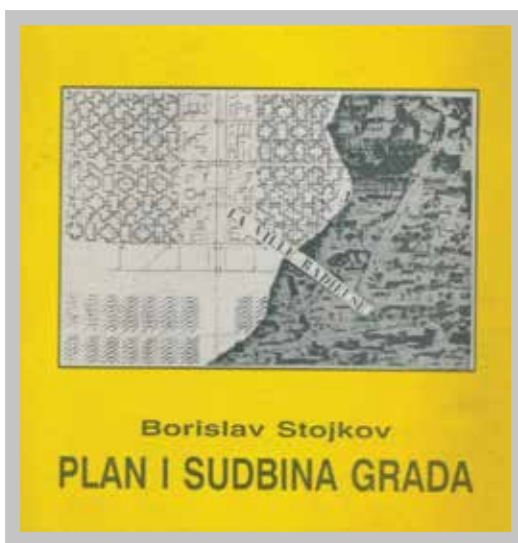
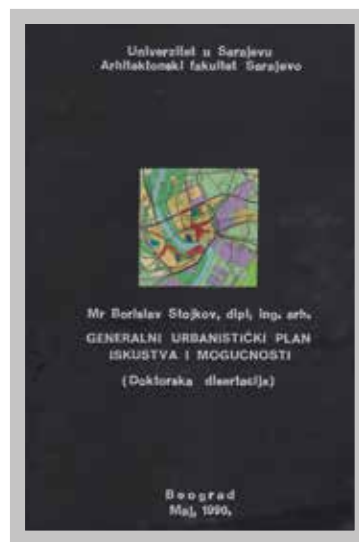

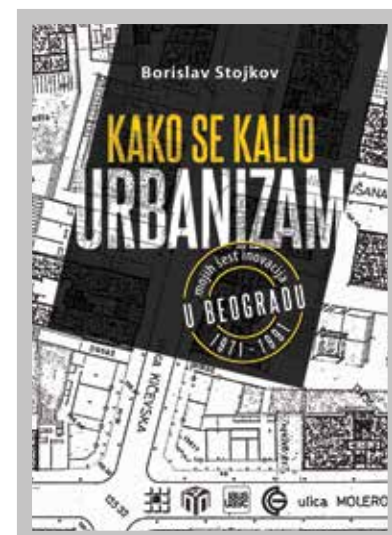
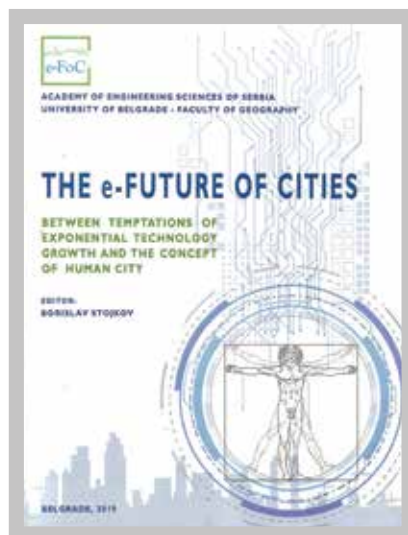
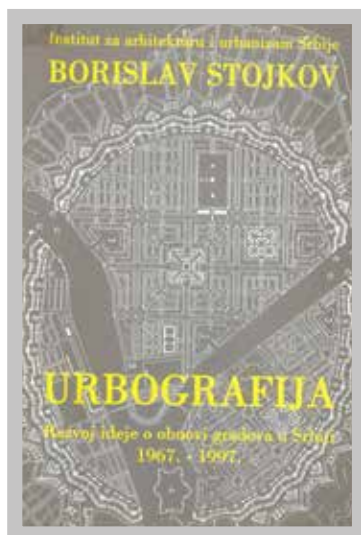
Регионални просторни план АП Београда, руководилац израде Б. Стојков,
Урбанистички завод Београда 2012.

**НАУЧНИ РАДОВИ,
КЊИГЕ, МОНОГРАФИЈЕ...**

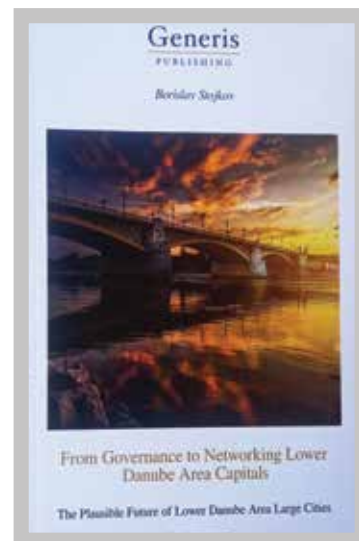
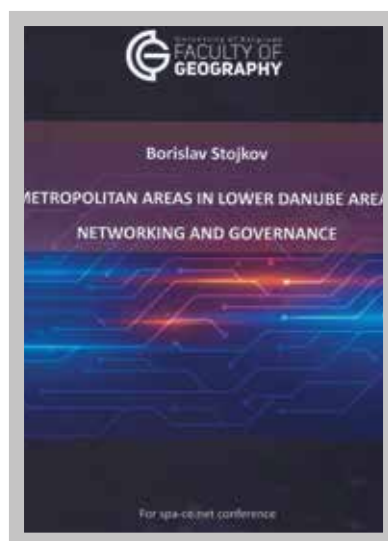
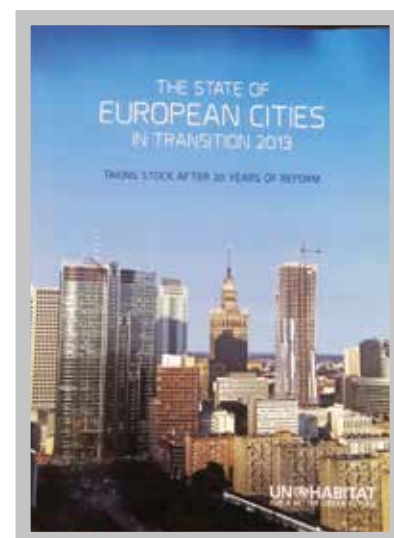
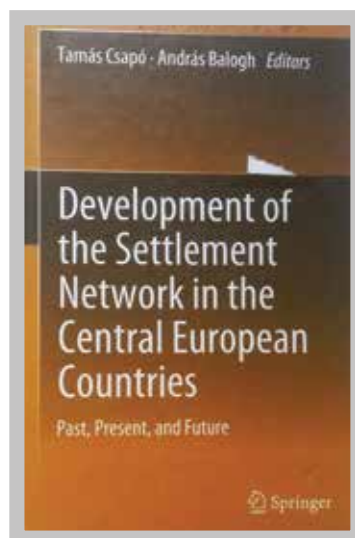
ОБНОВА ГРАДА...

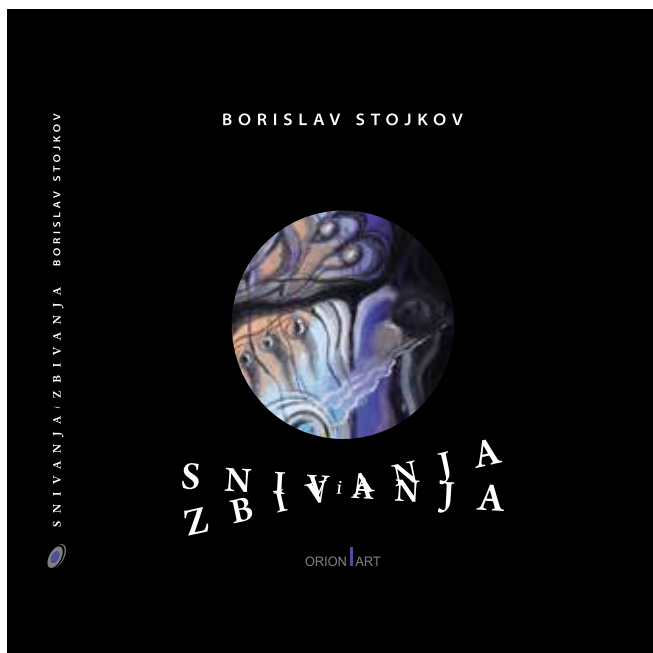
УРБАНИЗАМ..

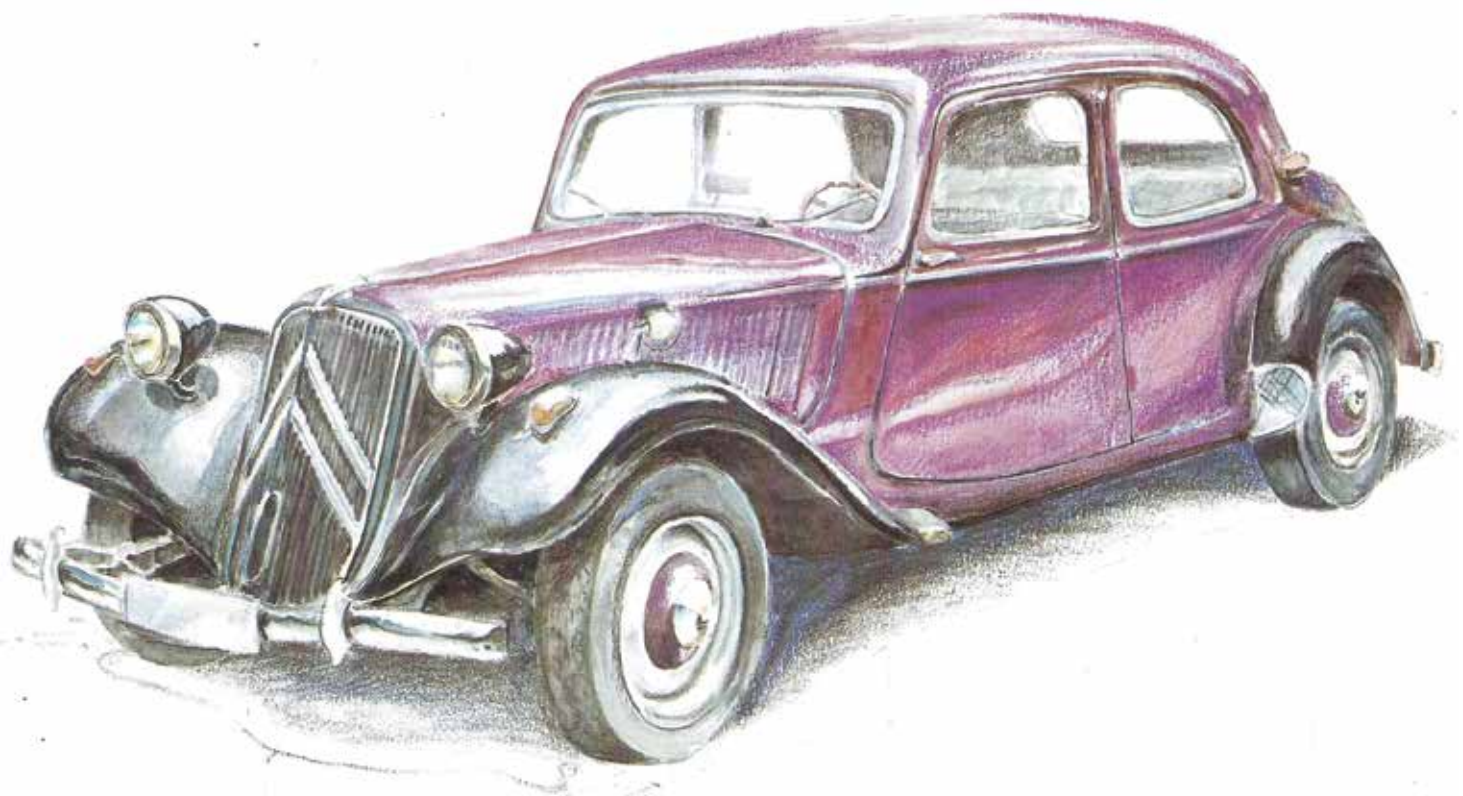

ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ...

И СВЕ ОСТАЛО ВАЖНО...

Sitroen - B11, 1939 - 1954, цртеж Б. Стојков. Илустрација из књиге “Успење аутомобила”

ПРОСТОР - ВРЕМЕ

ПРОСТОР И ВРЕМЕ - МЕНТАЛНА ПРЕАМБУЛА

Написано за замишљене будуће студенте просторног планирања, 2025.

Сваки студент просторног планирања требало би да разуме зашто је то изабрао да студира. Да би то разумео требало би да добро размисли и о два кључна појма који су у основи просторног планирања: о простору и о времену. Зато је овај текст написан као подстицај на размишљање о овим суштинским и изазовним појмовима. Написао сам га из главе, без литературе или интернета, дубоко размишљајући подстакнут једном реченицом Иве Андрића, писца који није само писао романе, приповетке, и друго. Већ је истовремено и размишљао о ономе што стоји у основи онога о чему пише. То је сажео у књизи филозофског карактера „Знакови поред пута“.

„Не тече река већ вода у њој. Исто тако, не тече време већ смо то ми“, написао је Иво Андрић у тој књизи. Тачно, људи се изражавају погрешно не размишљајући како река као систем функционише. Река је систем састављен од чврстих и релативно стабилних елемената као што су обале, насипи и дно, али и динамичних као што је вода која уствари тече и која садржи низ активности живог биолошког света. Време (грчки: χρόνος) је, слично реци, комплексан систем састављен од безграничног, немерљивог и привидно стабилног свемира, као и небеских тела која су у сталном кретању и динамичним процесима. Андрић за време једноставније каже: „време то смо ми“. Мене је то подстакло да дуже размислим шта то уствари значи и да то запишем?

Време као објективан предмет не постоји. Према нашем схватању и моћи сагледавања, постоји безгранична и привидно стабилна васиона. Једино што се у њој мења су небеска тела која се мега-кретањем померају, настају и нестају. На сваком од њих одвијају се специфичне активности и процеси (на пример: различитост активности и процеса на планети Марс у поређењу са активностима и процесима на планети Земљи), које човек одмерава временом трајања или временом размака према свом нахођењу, својим мислима, перцепцијом, емоцијама, и доступним мерама. Међу небеским телима је и планета Земља која има своју врсту мега-динамике, а посебно је обележава специфична природа и човек као њен саставни елемент. Оно што разликује човека од других живих бића је висок степен свести који му помаже да се у природи снађе, умножава и развија, бројним свесним и несвесним активностима и кретањима. Једна од кључних особина човекове свести је мерење трајања активности, кретања, и процеса који се дешавају у њему и око њега, као и трајања размака између њих. Да би то успешно савладао, човек је увео систем мера за мерење нечега што је назвао временом пре више од 6000 година. Данас су то делови времена од мили- и микро-секунде, секунде, минута, сата, године, миленијума..., све до светлосних јединица. Мерење времена врши се инструментима као што су сунчани сатови, пешчани сатови, сатови на клатно, механички сатови и електронски и дигитални сатови. Мерење већих јединица (дани, месеци, године) врши се календарским системом.

Постепеним увођењем ових инструмената, човек је успоставио време као нешто што постоји, уз различита

мерења код различитих култура: западна, исламска, јеврејска и друге. Свака од њих има свој календар и другачије мерење времена. Међутим, замислимо дужи боравак човека у тотално мрачној и глувој просторији. После извесног времена, човек ће потпуно изгубити свест о времену. Пошто се налази у изолованом простору, неће знати да ли је ту био 5, 10 или више дана, а после дужег борава, та свест о времену и његовом трајању биће потпуно изгубљена. Слично, ако замислимо дужи боравак човека на неком небеском телу на коме се ништа не види и привидно не дешава, човек ће бити свестан само оних својих активности и времена које може да мери минутима, сатима или данима, и ништа више, јер је за њега све непомично.

Када све ово саберемо, видећемо да време, како га ми замишљамо као апсолутну појаву, не постоји јер не постоји апсолутна мера којом се мери. Време је релативно и мерљиво само у контексту система мера које је човек за своје потребе конвенцијом успоставио на Земљи. Постоји само оно што човек региструје око себе или у себи, а оно може да се мери поменутиим инструментима. Како је Ајнштајн рекао „неком, а и нама самим, чини се да време брже или спорије пролази, зависно од перципиране ситуације, активности и емоција“. Стога, Андрићеву реченицу „време то смо ми“ можемо разумети као исправан став да је човек измислио време, како би одређеним инструментима мерио динамику активности, процеса или кретања, дужину трајања и размак између догађања, и слично. Дакле, време није апсолут, већ релативни, мерљиви, субјективни утисак. Ако нешто интензивно радимо у неком периоду, изгледа нам да нам време брзо пролази, док ако нешто са жудњом очекујемо, изгледа нам да време пролази спорије. Могуће је чак да имамо двојаки утисак у истом периоду, радећи интензивно (брзо време) и паралелно жудећи за нечим или неким (споро време).

Да закључимо: као што не тече река већ тече вода у њој, тако ни време не тече, већ брже или спорије теку активности, процеси и кретање око човека и у њему, које он мери сатом или календаром како би се лакше оријентисао и одржао у животу и простору.

Простор (грчки: χώρος) такође не постоји као апсолут, већ као релативан појам, зависно од схватања и различитих аспеката. Као свемирска константа, безгранични простор се не мења, али се мењају садржаји, активности и кретања унутар њега што код људи ствара утисак да се простор мења. Наша перцепција и брзина одвијања дешавања зависе од локалних, глобалних и свемирских активности, као и њиховог трајања и размака између њих, што човек мери „временом“, унутар нама схватљивог дела свемира које човек зове „простор“. Мерење простора човек врши на два начина: а) субјективно, зависно од околности и појединачног схватања, или б) објективно, рачунато бројним мерама које су такође конвенционално успостављене у различитим културама. Просторни планер код планирања оцењује околности субјективно, то јест на начин који се њему чини најпогоднијим за планирање будућег развоја неке територије, користећи се објективно мерама за простор које постоје код нас. У неким културама људи неће разумети ту различитост у односу на њихово мерење територије као дела простора. Дакле, ни простор, пошто је немерљив није апсолут, већ субјективан утисак територије, мерен објективно на различите начине.

За човека простор нема границе, осим када је реч о физичким, географским или административним мерљивим границама у простору, што називамо „територија“. Просторни планери посебно су заинтересовани за мерење територије на земљи, коју дефинишу границама (општина, региони, државе), или којима границе предлажемо планским путем. Исто се односи на релевантност циљева и формулисања нових планских решења, знајући да ће циљеви заостати или застарети одмах након што их планери дефинишу. Овај феномен показује да иако у плановима пружамо решења која се темеље на некој тренутној реалности, та решења губе своју релевантност услед сталних промена, политичких притисака, правних иновација, и друштвене динамике. Зато би требало да у планирању увек узмемо у обзир чињеницу да је свака одлука усмерена ка будућности, али истовремено подложна динамичним променама које нису увек предвидљиве.

Један од кључних изазова са којим се суочава просторни план је у чињеници да се планови који се базирају на крутим, фиксним временским оквирима (на пример план за 2041. годину) заправо не могу сматрати коначним. Они су само тренутна интерпретација тога шта би могло да се деси по субјективној оцени планера, док се заједница, друштво и свет толико брзо мењају да бисмо могли објективно да их процењујемо. Дакле, можемо ли уопште говорити о „планираним циљевима“ у апсолутном смислу, када су они засновани на низу претпоставки које веома брзо застаре? Планери често заборављају да „временски хоризонти“ које ми постављамо нису апсолутни и да се они брзо преливају у прошлост. Тако, све оно што је записано у плановима (нпр. Планови за коришћење земљишта, градњу инфраструктуре или заштиту природних ресурса) брзо постаје део историје, губи свој смисао, јер већ сутра или за неколико месеци може да буде измењено политичким, друштвеним или технолошким променама. У том смислу, планирање није само административни посао, већ и филозофски изазов. Како да планирамо средњерочно и, нарочито дугорочно у свету, друштву и заједници који се стално мењају? Оно што је сигурно, у контексту просторних планова, јесте да плански хоризонт није само алат за организацију простора, већ и алат за размишљање планера о динамици активности у замишљеном времену, боље речено у будућности. Стога би просторни планери требало да размисле: да ли је наш "временски хоризонт" само административна димензија важења плана, или је он и функција замишљене стратегије просторног развоја која покушава да се избори са неизвесностима и несигурностима будућности?

Да закључимо: не можемо да кажемо како време брзо или споро протиче; време не тече, теку наши утисци, мисли, активности и кретања у четвородимензионалном континууму који називамо простор/ време, а њихову брзину протицања меримо оним што називамо време. Када је реч о времену требало би као планери да размислимо и о односу прошлости, садашњости и будућности. Прошлост је оно што је било (дешавања и активности иза данас) и што је мерљиво сатом или календаром. Будућност је оно што ће бити испред данас и није мерљиво, а стално нам се приближава претапајући се у прошлост с једне стране и нову будућност с друге. Ради те динамике могуће је будућност само претпоставити на флексибилан начин а никако круто фиксирати. Па шта је онда садашњост? Садашњост уствари не постоји јер је истог тренутка

кад на њу помислимо већ постала прошлост. Уствари, сви живимо и делујемо искључиво у процесу достизања будућности, док је садашњост немерљиво танка линија преко које се будућност прелива у прошлост и обрнуто. У просторном планирању за садашњост од значаја је мерљива „дебља“ линија коју планер „подебљава“ према потреби. Према његовом субјективном схватању садашњост је одређен краћи или дужи („тањи“ и „дебљи“) период дешавања или активности које памти (неколико месеци или година иза данас), у којима учествује физички или ментално, које може да мери сатом или календаром са објективно регистрованим подацима или информацијама. Медији као и планови редовно помињу садашњост (тзв „постојеће стање“) користећи документацију и постојеће информације, али су често обојени субјективним приказивањем и објашњењима због различитих начина поимања, умних капацитета, метода приказивања, политичких интереса, итд.

Простор/време значи да су простор и време као два релативна појма једно, нераздвојиво и непостојеће. Територија, као одређени релативни део простора (од најмањег дела до земљине кугле + ограничене екстензије човековог кретања у васиони), мери се помоћу три мере: ширина, дужина и висина. И поред тога што је одређена границом, територија је динамична и промењива идући од прошлости ка будућности. ту динамику и промењивост меримо оним што називамо време као четврта тј. временска димензија, која је мерљива сатом или календаром, и која је нераздвојна од динамичне просторне димензије мерљиве са три мере. ово лаички подсећа на воз који има просторни карактер (три мере) и временски карактер једносмерног путовања мерен данима, сатима и минутима пре и после тачке мерења. могу ли се ова два карактера раздвојити, чак и кад воз стоји? Ово што је речено о простору/времену важи само за човека на земљи који сагледава, размишља, оцењује својим умом и разумом, мерећи величину територије, дужину трајања или размак између активности, догађаја или кретања, за разлику од животиња која немају ту врсту разума и перцепције. Исто тако не важи ван планете Земље; тамо где нема ничега, ни живог света, ни дешавања, ни активности, нити кретања (изузев макро-свемирских), простор/време као апсолут не постоји све док се тамо не појави човек и не почне да мери својим мерама.

За све што је овде написано неопходни су математички докази. Њима су се бавили и баве се велики светски физичари и математичари.

Удружење архитеката Србије
уз подршку Института за архитектуру и урбанизам Србије ИАУС и
Географског факултета Универзитета у Београду

**60 ГОДИНА:
ПРОСТОР - ВРЕМЕ БОРИСЛАВА БАТЕ СТОЈКОВА**

**Ретроспективна изложба архитекте Борислава Бате
Стојкова поводом Велике награде архитектуре
Удружења архитеката Србије за животно дело**

Издавач:
Удружење архитеката Србије
Кнеза Милоша 7, Београд

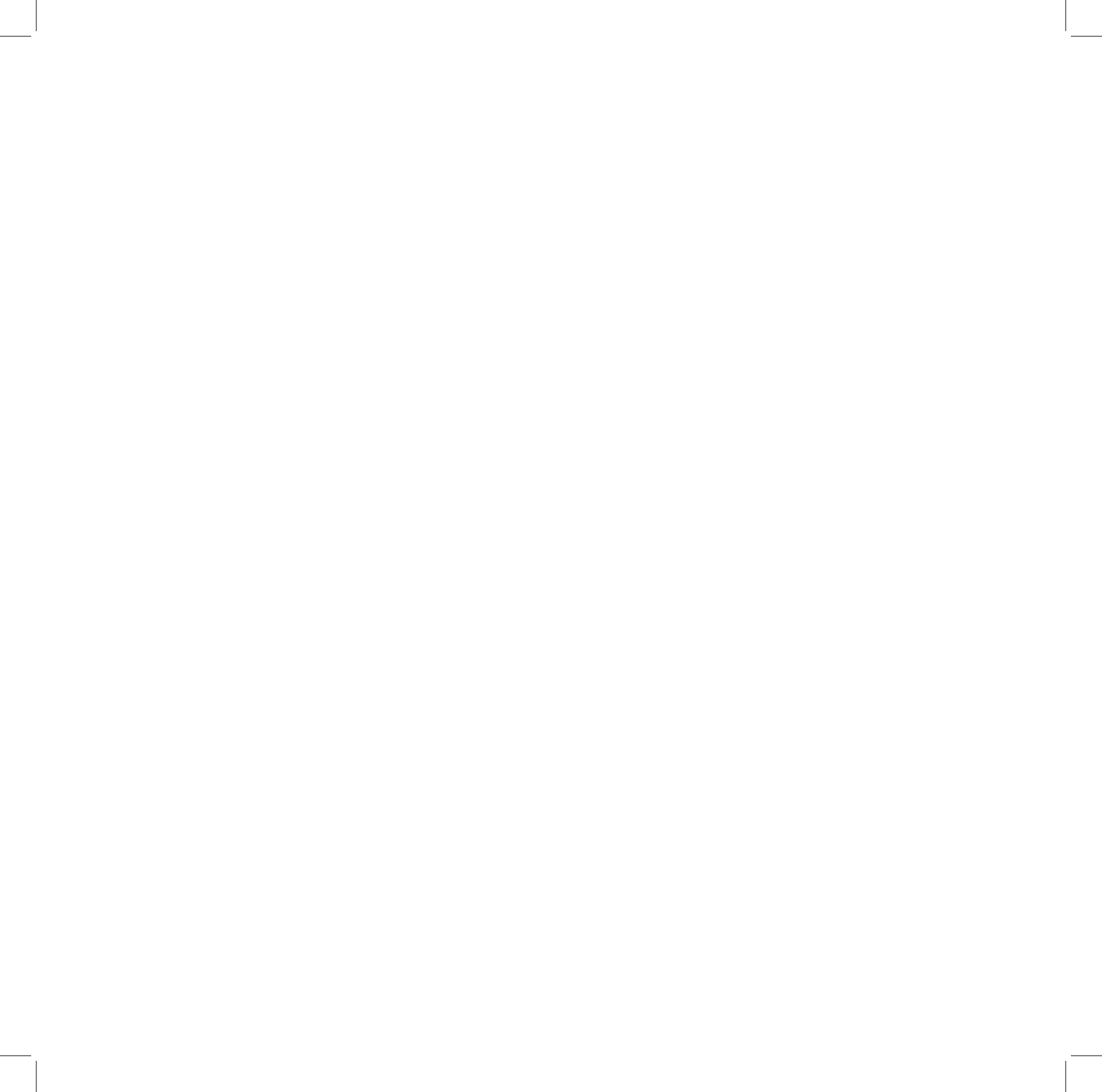
За Издавача:
Иван Рашковић

Дизајн:
Јелена Стојков

Штампа:
Apolloplus doo, Београд

Тираж:
150

Београд, октобар 2025.

Удружење архитеката Србије, Union of Architects of Serbia
